

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXIII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

III РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 4

София, вторник, 14 ноември

1933 г.

6. заседание

Събота, 11 ноември 1933 година

(Открито отъ подпредседателя Н. Шоповъ въ 16 ч. и 50 м.)

СЪДЪРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народни представители . . .	61	градоветъ Пловдивъ, Ямболъ и Бургазъ. (Съобщение)	61
Питане отъ народния представител А. Христовъ къмъ министра на народното просвѣщение относно отлагане изборитъ за училищни настоятели въ		Проектъ отговоръ на тронното слово (Първо четене — продължение разискванията)	61
		Дневенъ редъ за следващото заседание,	76

Председателстващъ Н. Шоповъ: (Звъни) Откривамъ заседанието. Присъствуватъ нужното число народни представители. Заседанието е законно.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ г. г. народни представители: Аврамовъ Аврамъ, Ангеловъ Боянъ, Ангеловъ Иванъ, Ачковъ Димитъръ, Бойчиновъ Михаилъ, Бошняковъ Тодоръ, Бояджиевъ Стефанъ, Бръшляновъ Цоню, Бурилковъ д-ръ Димо, Буровъ Атанасъ, Василевъ Василь, Василевъ Григоръ, Василевъ Иванъ, Василевъ Йото, Василевъ Ради, Влаходъ Димитъръ, Ганчевъ Миню, Георгиевъ Павелъ, Гюровъ Лона, Дековъ Петко, Деневъ Стойчо, Панайотъ, Джабарски Стоянъ, Димитровъ Захари, Димчевъ Василь, Дичевъ Петко, п. Захариевъ Захари, Попивановъ Петъръ, Йордановъ Георги, Казанаклиевъ Георги, Калиновъ Благой, Капитановъ Анастасъ, Караджовъ Костадинъ, Каракашевъ Никола, Кирковъ Кирко, Кирчевъ Стефанъ, Киселички Христо, Колевъ Петко, Константиновъ Тома, Костадиновъ Костадинъ, Лоловъ Сава, Лъкарски Иванъ, Маджаровъ Рашко, Манафовъ Христо, Мариновъ Василь, Марковъ Цоло, Марчевъ Никола, Мечкарски Тончо, Милевъ Милю, Момчиловъ Тодоръ, Мошановъ Стойчо, Найденовъ Никола, х. Петковъ х. Георги, Петровъ Георги, Петровъ Дойчинъ, Петровъ Никола, Поповъ Стефанъ, Радоловъ Александъръ, Ризовъ Стойне, Русевъ Иванъ, Сакъзовъ Янко, Стамболиевъ Никола, Статевъ Христо, Тошевъ Никола, п. Христовъ Георги, Цановъ Стефанъ, п. Цвѣтковъ Кръстю, Чернооковъ Георги, Чирпанлиевъ д-ръ Никола, Шилерски Едрю, Шишковъ Георги и Шонговъ Георги)

Съобщавамъ на Народното събрание, че бюрото е разрешило отпускъ на следнитъ народни представители:

На г. Милко Бечевъ — 1 день;
На г. Стефанъ Петковъ — 1 день;
На г. Тодоръ Бончевъ — 1 день;
На г. х. Георги х. Петковъ — 1 день;
На г. Боянъ Мелнишки — 1 день;
На г. Анастасъ Капитановъ — 3 дни;
На г. Тодоръ Бошняковъ — 10 дни и
На г. Благой Калиновъ — 15 дни.

Постъпило е въ Народното събрание питане отъ народния представител г. Александъръ Христовъ до г. министра на народното просвѣщение относително отлагането изборитъ за училищни настоятели въ градоветъ Пловдивъ, Ямболъ и Бургазъ.

Това питане ще бѣде изпратено на г. министра на народното просвѣщение, за да отговори.

Пристъпваме къмъ точка първа отъ дневния редъ: **първо четене отговора на тронното слово — продължение разискванията.**

Има думата народниятъ представител г. Владимиръ Молловъ.

В. Молловъ (д. ст): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Никога разискванията по отговора на тронното слово не сж се случвали въ време по-безпокойно, по-тревожно и по-критическо. Трѣбва, обаче, да констатирамъ, че това общо настроение въ нашата страна не е получило изразъ въ представения на ваше одобрение отговоръ на тронното слово. Той се отличава, споредъ насъ, съ единъ прекаленъ оптимизъмъ. Въ редъ пасажи се изтъкватъ обстоятелства и положения за дейтелността на правителството, които, споредъ нашата преценка, не съответствуватъ на действителното положение на нѣщата. И моята задача ще бѣде, посочвайки становището на нашата партия, да ви очертая онѣзи положения, които смушаватъ българския народъ и които създаватъ у него това тревожно настроение за по-далечни и дори за най-близкитъ дни на неговия животъ.

Ако въ тронното слово и въ отговора, представенъ на ваше одобрение, има нѣщо, което ние бихме могли съ едно сравнително по-голъмо спокойствие да обсъждаме, то е казаното относително външната политика на нашата държава. Азъ трѣбва преди всичко да направя една констатация. Външната политика, която следва правителството на Народния блокъ, въ нейнитъ основни линии не се отличава въ нищо отъ политиката, която е била следвана презъ време управлението на Демократическия сговоръ. Тя би могла да се характеризира като политика на миръ, на разбирателство и добри сѣседски отношения съ близкитъ, сѣседнитъ държави и съ другитъ, а особено съ великитъ сили. Съ тая характеристика се приключиха и заседанията на оная комисия, която бѣ свикана презъ това лѣто въ Министерството на външнитъ работи.

Кои сж основнитъ на тая политика? Преди всичко, ние не трѣбва да забравяме, че сме следвали и следваме една политика въ съгласие съ целитъ, които осъществява Обществото на народитъ: запазване на мира, по възможность

създаване на единъ постояненъ миръ и уреждане на редъ други въпроси, които иматъ за целъ да направятъ възможенъ този толкова желанъ отъ народитѣ и държавитѣ миръ. Истина е, че спрямо Обществото на народитѣ сѫ били отправяни много критики. Истина е, че въ Обществото на народитѣ, особено презъ неговата последна обща сесия, тази година, се отбелязва известна умореност и може би разочарование. При все туй Обществото на народитѣ остава въ политиката на европейскитѣ държави, на европейскитѣ кабинети като едно действително целесъобразно създаване, чрезъ което много по-добре и повече могатъ да се осъществятъ тѣзи идеални цели на европейската, азъ ще кажа на свѣтовната политика. Дори и последното отпадане отъ Обществото на народитѣ, отпадането на Германия, не можа да намали неговото значение, не можа да намали значението на Женевската институция, специално за малкитѣ държави, които въ нейната срѣда могатъ да намѣрятъ повече разбиране, една по-добра и по-целесъобразна защита, и, следователно, ще могатъ за своето собствено съществуване да иматъ единъ, ако мога да кажа, международно организиранъ покровителъ.

Презъ това лѣто се очерта създаване и на една друга комбинация, тая на така наречения четворенъ пактъ. Той бѣ създаденъ за едно предварително споразумяване и разрешаване на въпроситѣ, които щѣ се дебатира въ Женевѣ. Преди нѣколко време ние получихме това известие, че въ Парижъ комисията по министерството на външнитѣ работи е намѣрила, че следъ излизането на Германия отъ Обществото на народитѣ, и четворниятъ пактъ като целъ е престаналъ самъ по себе си да съществува. Такова потвърждение, обаче, отъ великитѣ сили, които сѫ го подписали, нѣма. Ние не можемъ да знаемъ какъ ще се развиятъ въ предстоящитѣ дни отношенията между великитѣ сили. Натѣгнатостта, която съществува между Франция и Германия, е единъ обектъ, който се проучва системно отъ европейскитѣ кабинети и при тая воля къмъ миръ, която се изразява непрекъснато въ речитѣ на германския канцлеръ, ние не можемъ да знаемъ дали утрешниятъ день нѣма да възвърне Германия къмъ Обществото на народитѣ или най-малкото да направи възможно сътрудничеството на Германия съ останалитѣ велики сили, които сѫ подписали този пактъ.

Въ него ние съгледахме също тъй едно начинание, което можеше да бѣде извънредно полезно за миролюбивитѣ цели, които преследва и българската политика — единъ органъ, отъ който безпристрастно и спокойно могатъ да бѣдатъ разрешавани известни въпроси, засѣгащи интереситѣ на Централна и на Югоизточна Европа, интереси, които безъ участието на великитѣ сили надали може би биха могли да бѣдатъ разрешени въ дадени случаи, споредъ нашето разбиране, правилно.

Отъ създаването на четворния пактъ, насамъ, специално отъ Лондонската конференция, ние забелязваме една по-голяма активност и по отношение на Югоизточна Европа и по отношение на Централна Европа. Преди всичко сключването на този четворенъ пактъ създаде известни противни настроения въ срѣдитѣ на малкото съглашение и доведе къмъ изпращането на едно писмо отъ Франция къмъ държавитѣ, които го съставляватъ, съ известни увѣрения, които засѣгатъ принципа за възможната ревизия на договоритѣ за миръ.

Въпрѣки тия тържествени увѣрения отъ тая велика сила, спокойствието не настѣпи въ тия срѣди и тогава дойдоха известия въ България, че ще има въ предстоящитѣ дни — това се отнася за лѣтото тази година — известни посещения и разисквания въ връзка съ подписване на нѣкои пактове и съ възможни разрешавания на въпроси, които биха интересували, между другото, и България. България бѣше представена въ това време като една държава, която е изолирана и като такава се нуждае да потърси единъ излазъ отъ това положение и, следователно, да реши за себе си окончателно въпроса за едно присъединение къмъ една или друга комбинация, къмъ единъ или другъ пактъ. Тази изолираност, обаче, следъ това, което се констатира впоследствие и което се установи и въ английската меродавна преса, се изтъкува не като такава, а по-скоро като една независимост и като едно желание на България да запази известни свои становища и да търси разрешението на ония въпроси, които интересуватъ нейната политика. Отъ тамъ идѣха и другитѣ обсъждания, които станаха наскоро въ връзка съ други предложения или може би съ други посещения и разисквания, които станаха и въ нашата столица и въ други държави. Въпросътъ бѣше пакъ за създаването на така нареченото Балканско Локарно, едно название, което

напомня другото Локарно, което ликвидира известни висящи въпроси между Германия и силитѣ победители. То се свърши и съ други обсъждания, които засегнаха редъ спорни въпроси, които съществуватъ между насъ и нѣкои отъ нашитѣ съседни държави.

Колкото се отнася за идеята за създаване на така нареченото Балканско Локарно, ясно е, че самиятъ този лозунгъ съдържаше въ себе си нѣщо неустановено, нѣщо неточно определено и влияеше върху нашето обществено мнение съ привлѣкателността на единъ известенъ въ международнитѣ отношения пактъ, за да може и между държавитѣ на Югоизточна Европа да се установятъ отношения, които бѣха установени между великитѣ сили следъ подписването на пакта въ Локарно. Несъмнено е, обаче, че ние би трѣбвало по-точно да опредѣлимъ, какво се преследва съ подобна идея, какво съдържа въ себе си подобно предложение, както да бѣде ясно установено, какво се съдържа и въ другата идея, която е приблизително същата — за сключването на така наречения балкански пактъ, за който ние виждаме, че вчера на балканската конференция въ Солунъ е било постигнато съгласие между делегацията на българската група и делегациитѣ на другитѣ групи, които взематъ участие въ тази конференция. Препорѣчва се, между другото, на правителствата на балканскитѣ държави да се присъединятъ къмъ тоя така нареченъ балкански пактъ, като за удовлетворение на нашитѣ искания или на нашитѣ резерви се прави известно отстъпление. Казва се, че правителствата ще иматъ възможностъ да разискватъ свободно проекта за балкански пактъ, да го измѣняватъ, да го разширяватъ или да го стѣсняватъ, и по такъвъ начинъ, да дойдемъ до едно споразумение, а чрезъ него да се създадатъ и въ тая частъ на Европа отношения, които ще наподобяватъ тѣзи на европейскитѣ държави следъ Локарно.

Въ основата на този пактъ стои идеята, която често пъти се изтъква въ общественитѣ, особено въ вестникарскитѣ разисквания — Балканитѣ за балканцитѣ. Какво съдържа този лозунгъ „Балканитѣ за балканцитѣ“? Кои държави ние ще считаме като балкански? Дали ще можемъ да отнесемъ къмъ тоя цикълъ, къмъ тая група държави и ония държави, които иматъ повече интереси къмъ Срѣдиземното море, които дори не се допиратъ до истинския Балканъ, както и ония държави, на които интереситѣ отиватъ по други посоки? Дали тази идея, която съдържа въ себе си основната мисълъ, че съюзътъ на балканскитѣ държави трѣбва да бѣде образуванъ специално за освобождението на балканскитѣ държави отъ въздействието на великитѣ сили; дали тази идея за едно самостоятелно създаване, за една политика, която ще се диктува изключително отъ локалнитѣ интереси на балканскитѣ държави — разбира се, въ връзка съ по-големитѣ европейски интереси — дали такава една група или такава едно сглобяване на балканскитѣ държави съ огледъ на едно подобно еманципиране на тѣхната политика е възможно въ днешния моментъ или не е възможно? Въ същностъ не би могло да се отговори съ една положителност на този въпросъ. Мене ми се струва, обаче, че осъществяването на една такава идея предполага спазването на известни условия, изисква известни предпоставки, които мѣчно се осъществяватъ, които, може би, ще бѣдатъ осъществени, но които засега още не сѫ дадени.

Кои могатъ да бѣдатъ тия предпоставки? Несъмнено е, че въ идеята на повечето съседни държави, като такава една предпоставка за тѣхъ, е едно споразумение върху базата на съществуващитѣ договори за миръ. И тогава ние можемъ да си поставимъ въпроса: има ли нужда, има ли необходимостъ договоритѣ за миръ, които несъмнено съществуватъ, да бѣдатъ потвърдени на нова смѣтка, отъново, съ едно ново споразумение, като се ограничаватъ — макаръ че тѣ сѫ много по-широки — къмъ групата на държавитѣ, които образуватъ тая частъ на Европа? Не е ли по-целесъобразно, ако е въпросъ да се създаде единъ балкански пактъ, съ една основна идея за еманципиране на тѣхната политика, да се основемъ не върху миналото, което съдържа въ себе си елементи, които самитѣ сили, наложили тия договори за миръ, вече сѫ мѣка защитавали, а да основемъ една подобна организация върху новитѣ условия на живота у тия държави, да я основемъ върху настоящето, да я основемъ върху бѣдешитѣ перспективи за живота на тия държави? Несъмнено е, че има известни права, които българската държава притежава по мирнитѣ договори, права, които често пъти сѫ били изтъквани и сѫ били предметъ на горещи разисквания — напр., правата, които засѣгатъ положението на малцинствата. Ние днесъ не можемъ да се откажемъ отъ интереса, който представлява за нашия народъ и за нашата държава животътъ на нашитѣ сънародници извънъ пре-

дължит, извън границите на нашата държава. Ние не можем, следователно, да не се интересуваме от проблема за малцинствата и не можем да не настояваме, щото той да бъде разрешен така, както е поставен от съществуващите договори, както той се урежда от становищата, от практиката, от развитието, което тези въпроси са получили във Женева.

Обаче не е само този въпрос, който ни интересува. Има ред други, които също тъй засягат нашето положение като държава, които засягат нашето положение във международното обществено и които в този случай несъмнено представляват един извънредно голям интерес и за нас. Тук се отнася въпросът за усилията, които се предприемат във Женева от другите велики държави по разоръжаването. Главната цел на Обществото на народите покрай общата цел — за запазване на мира: за установяване един постоянен мир — е и разоръжаването на държавите, въз основа на известния чл. 8 от пакта. Ние не сме вземали никакво особено активно участие в разрешаването на тези въпроси. При все туй нашата делегация е сътрудничала извънредно много както в предварителната комисия по разоръжаването, в която България е имала честта да бъде представлявана, така също и впоследствие. Несъмнено е, че резултатите от тази конференция досега не са много насърчителни.

След като Германия напуснала конференцията по разоръжаването, колкото тая последната и да продължава своите усилия и до ден днешен да се мъчи да направи нещо, ние не можем да кажем с положителност какво въ действителност ще представлява тая обща конвенция, която ще бъде изработена там, в какви отношения ние ще бъдем засегнати и, следователно, дали впоследствие ние ще можем да я приемем или не ще можем да я приемем. Обаче, има едно положение, което в този случай е съвършено ясно — че ние сме заинтересовани в осъществяването на разоръжаването. Ние принципиално сме на това разбиране, на това становище. И ако ние в тая област бихме могли нещо да направим, несъмнено е, че и нашите усилия и нашето сътрудничество ще бъдат посрещнати от другите сили твърде симпатично.

Въпросът за разоръжаването е свързан и с друг един, който тук възбуди известно недоумение, това е въпросът за оная конвенция, която след Лондонската конференция подписаха известни сили — Малкото съглашение, Съветска Русия и Полша — за определянето на понятието „нападател“. Един параграф от това определение, редактирано извънредно майсторски от видния гръцки политик и учен Политис, съдържа в себе си според нашето разбиране — и не само според нашето разбиране, но и според разбирането на други държави — известни опасности. Не затуй, че ние бихме могли да сметнем това определение като насочено против нас — аз не бих могъл по никой начин да се съглася с това — но затуй, че определението на понятието „нападател“ е направено във много неопределена форма, че съдържа в себе си възможности за неправилно използване, за създаване условия, при които то ще бъде обрнато въ един или въ друг смисъл, защото формулата е неясна. Затуй, казвам, интересът, който представляваше за нас този въпрос, не можеше да бъде умаловажен. И трябва да констатирам, че може би нашето участие своевременно при разискването на този въпрос във Женева би могло да доведе до едно изясняване на тая дефиниция, ако не до нейното изоставяне.

Въз основа на тези договори, за които поменах, ние имаме и други интереси във връзка с финансовите проблеми. Въ тая област, обаче, от Хагската конференция насам — следователно, от 1929 г. — въ прилагането и въ изпълнението на договорите е настъпило едно изменение положение. Договорите въ сжщност са ревизирани. Постановленията на тези договори, колкото се отнася до репарациите, са или променени или изоставени. Има, несъмнено, още някои постановления, които подлежат на внимателно разглеждане. И въ конференцията въ Стреза, колкото се отнася специално до нас, имаше подобни предложения, но те не дойдох по-нататъшни последици, те бяха почти изоставени. Сега, когато става въпрос за слагане или разискване основите на едно по-общо споразумение между държавите във Югоизточна Европа, несъмнено е, че и тези проблеми би следвало да бъдат поставени съвсем сериозно, съвсем внимателно, което те заслужават, защото само въз основа на такова проучване и разискване бихме могли да дойдем до разрешения, които биха съответствували не на онова положение, което съществуваше преди 15 години, а на действителното съотношение на нещата, както те съществуват днес.

Заедно с тях се слага и въпросът за свободното установяване въ друга държава. Можем ли да считаме, че е възможна една convention d'établissement между държавите от Югоизточна Европа? Ако бихме могли да сложим и този въпрос не върху базата на миналото, а върху базата на настоящето и бъдещето, съгледъ на установяването на действително доялни, приятелски, дори съюзнически отношения, тогава несъмнено е, че бихме направили една голяма стъпка напред.

Това, което днес, въз основа на последните събития, ни интересува, то е нашето отношение към тези инициативи, за които съобщава печатът, за които се говори въ общественото мнение на разни държави, това, което може би утрешният ден може да ни донесе. И тук трябва да кажа, че основата, на която ние трябва да застанем, е също така за нас ясна; ясна е въ смисъл, че ние не можем да следваме един път, въ който големите европейски въпроси, големите интереси на западно-европейските демокрации, на великите сили изобщо, да бъдат от нас игнорирани. Нашата политика трябва да върви въ съгласие с трите велики сили, които образуват болшинството на така наречения четворен пакт — с Франция, с Англия, с Италия. Въ съгласието между тези сили ние трябва да търсим и одобрението на линията на поведение на политиката, която нашата държава трябва да следва. При една по-активна политика от наша страна, съгледъ на едно разбирателство по големите въпроси на европейската политика и по тези, които специално нас интересуват, ние бихме могли да дойдем до известни разрешения; бихме могли тогава по-спокойно и по-целесъобразно да изясним и отношенията, които съществуват между нас и съседните държави. Тези отношения предимно нас засягат, предимно нас интересуват. И тук несъмнено е, че имаме ред въпроси, които подлежат на разрешение. Дали са разрешени, не знам. Посещението на турските министри въ нашата столица е свързано с известни уговаряния за разрешението им. Аз досега не зная, дали някой от тях е бил окончателно ликвидиран, даже не знам дали клирингът между нас и Турция, за който бихме отишъл един специален делегат въ Цариград, е получил едно удовлетворително разрешение.

По сжщия начин между нас и Ромъния съществуват, въпреки подписаната въ Хага спогодба, още ред контроверси неликвидирани, но които почти винаги се поддигат. И по тях също тъй е уговорено да бъдат ликвидирани част по-скоро чрез смесени комисии. Обаче аз не знам — впрочем и времето е много малко — дали въ тая посока ние имаме вече удовлетворителни резултати.

Съ по-голяма заинтересованост ние трябва да следим уреждането на въпросите между нас и Гърция. За голямо съжаление, вследствие необходимостта нашата съседка Гърция да изплаща по известната конвенция от 1927 г. имотите на бълганите, които са били завзети от гръцката държава и употребени за настаняване на бълганите там, поради тази необходимост от известно число години нашите отношения с Гърция са били твърде особени — нито прекъснати, нито близки въ търговско отношение. Съ желание да се въздейства върху нас за уреждане рекламациите, които от една страна Гърция имаше към България и България към Гърция, търговското съглашение беше денонсирано от Гърция. И макар търговските отношения между двете страни да не представляват въ днешния момент никаква извънредно голяма важност, при все това ние не бихме могли да живеем по-нататък с нашата съседка Гърция въ бездоговорно положение. Какви не обещания не са правени, какви не усилия не са били употребени още по-рано за уреждането на тия отношения. Още въ наше време Гръцко-българската смесена комисия е търсила да посредничи между двете държави. И докато тогава ние се противяхме на идеята за арбитраж по известни въпроси, които можеха да бъдат разрешени на право, днес пък Гърция отказва такъв арбитраж, макар по-рано да е настоявала на него. Зная, че има назначена комисия, която има за цел глобално да уреди висящите въпроси между двете държави. Има и едно подобрение въ тия отношения, а именно, че увеличението на митните тарифи, което се предприе през 1931 г. с едно предупреждение от страна на Гърция, днес е вече премахнато. Следователно, атмосферата е по-благоприятна за едно взаимно разбирателство. И аз трябва да пожела, щото тия отношения да станат нормални въ едно най-близко бъдеще.

Несъмнено е, обаче, че ние трябва да настояваме на нашето разбиране. Несъмнено е, че ако днес въпросът за репарациите е поставен така, както той се сложи въ

последната конференция в Лозана — в същност, следователно, с едно коренно измѣняване на договоритѣ за миръ; ако се припомним, че репарационната проблема е една политическа проблема *par excellence* — несъмнено е, че ние трѣбва да настояваме, щото бѣжанскитѣ имоти, които сѣ взети отъ Гърция, да бѣдатъ изплатени отъ нея и да търсимъ единъ модусъ за това изплащане съ всичката примирителностъ, която въ този случай ние бихме могли да покажемъ. Защото, г. г. народни представители, проблемътъ има и друга страна. Ако ние не получаваме сумитѣ, които се внасяха редовно, включително до втората половина на 1931 г. отъ Гърция, издаденитѣ облигации, които се намиратъ въ рѣцетѣ на бѣжанцитѣ и които представляватъ ликвидационната стойностъ на тѣхнитѣ имоти, ще трѣбва да бѣдатъ изплащани, амортизирани отъ насъ, отъ българската държава. Ще може ли българската държава, въ положението, въ което се намира днесъ и за което ще говоря следъ малко, да намира достатъчно срдѣства, за да поддържа редовното изплащане на това задължение, което тя не е поела сама по себе си, което не е нейно, но е настѣпило вследствие споразумението отъ 1921/1922 г. между насъ и гърцитѣ: Гърция да изплаща облигациитѣ къмъ бѣжанцитѣ отъ насъ, а ние да изплащаме облигациитѣ къмъ бѣжанцитѣ отъ Гърция чрезъ едно изравняване на сумитѣ, които се дължатъ за ликвидираниитѣ имоти? Само по съображение на удобство, а не поради промѣна въ положението на права, не поради промѣна на истинския характеръ на това задължение, защото то е основано на конвенцията отъ 1919 г., където, ако не се лъжа, въ чл. 12 изрично е установено задължението на държавата, която ликвидира имота, да го изплати преди изселването на собственика му.

Съ други съседни държави ние нѣмаме нѣкакви особени спорове въпроси отъ такъв характеръ. Това не ще рече, че ние не трѣбва да търсимъ и да се стремимъ въ нашата политика да установимъ такива лоялни отношения на добро съседство и на разбирателство, които да могатъ да премахнатъ всѣкаква опасностъ отъ възможни инциденти и отъ възможно огегчаване на отношенията между тия държави. Ако тая лоялностъ съществува отъ дветѣ страни, ако ние съ всичкото желание, което имаме за едно разбирателство, ще можемъ лоялно да се разберемъ съ нашата съседка, която вчерашния день така тържествено е приела брата на нашия царъ, азъ мисля, че ние ще направимъ едно извънредно добро и полезно дѣло. Въ тая областъ, правителството, на което азъ имахъ честта да принадлежа, системно е работило. И ако на тая база на лоялностъ, както казахъ, отъ дветѣ страни, могатъ да бѣдатъ ликвидирани всичкитѣ недоразумения, които съществуватъ между дветѣ държави, азъ смѣтамъ, че въ това отношение нашата политика, а заедно съ това и общата политика за установяване на миръ въ тая частъ на Европа, ще постигне едни съществени резултати.

Азъ нѣма да привърша този въпросъ, безъ да изкажа, отъ името на нашата група, задоволството, което ние изпитваме отъ посещенията, които бѣ предприелъ нашиятъ царъ това лѣто на чуждитѣ държавни глави на нѣкои отъ великитѣ сили и впоследствие отъ срещитѣ и посещенията, които той е ималъ презъ последнитѣ недѣли. Ние посрѣщаме това чувствително подобрение на отношенията между България и съседнитѣ държави съ едно чувство, както казахъ, на голѣмо задоволство и удовлетворение. И тоя пасажъ както отъ тронното слово, така и отъ отговора на тронното слово, изтъквайки възможнитѣ благоприятни послѣдствия и за България, значението на България въ международното общжитие и уважението, съ което се ползува нашиятъ държавенъ глава, не може да не бѣде подчертанъ съ одобрение и отъ страна на нашата група.

Не тѣй, обаче, мисля азъ, ние можемъ да се отнесемъ къмъ другитѣ части на отговора на тронното слово. Въ втория пасажъ се казва: „Народното представителство съ облекчение констатира, че правителството полага всички усилия за смекчаване на кризата, като, въпрѣки мѣжнитѣ финансови условия, подпомага производителитѣ, успѣшно сключи търговски договори съ чехословашката и турската републики и подготвява сключване на такива и съ други държави, като приобщава усилията си къмъ всѣка акция на сътрудничество между държавитѣ“ и пр. Колкото се отнася до сключването на търговски договори, до подобрение отношенията съ чуждитѣ държави и до нашето участие въ международнитѣ акции и конференции, нѣма какво да кажа. Нѣма защо по-нататъкъ да мислимъ, че нашето участие въ тия конференции ще представлява отъ себе си нѣкакъв особенъ активъ на нашата политика. Това е днешното време: въпроситѣ се разрешаватъ на

такива международни конференции и България ще участвува въ тѣхъ. Отъ много отъ тѣзи международни конференции ние не виждаме никакви резултати, а нѣкой пътъ виждаме отрицателни резултати. Такава бѣше Лондонската конференция. Свикана презъ лѣтото, съ целъ да възстанови довѣрието, да създаде единъ потокъ къмъ възстановяване на стопанския подемъ, къмъ едни по-други отношения отъ монетенъ характеръ, тази конференция даде отрицателни резултати. Америка още въ началото се отказа да отиде въ пътя на международната стабилизация на монетитѣ и предприе единъ опитъ, който днесъ продължава и за който вече мнозина казватъ, че е довелъ до едни съвършено отрицателни резултати. Но има и други конференции, които сѣщо тѣй не сѣ били сполучливи. Конференцията въ Стреза не продължи. Това, което се говорѣше за организацията на Дунавскитѣ държави, на държавитѣ отъ Централна и известни части отъ Югоизточна Европа, сѣщо тѣй остана неприложено. Въпроситѣ, които засѣгатъ така наречения преференциаленъ режимъ, предпочитанието, което трѣбваше да бѣде дадено взаимно между нѣкои отъ тия държави, не зная по какви причини, сѣщо тѣй остана почти неизползувано, неприложено. Може би, въ бѣдешитѣ дни ще видимъ тѣзи идеи отново да възникнатъ, но дано не бѣдатъ предметъ на разискване въ една голѣма международна конференция, защото сигурно тя ще свърши пакъ съ известни резолюции, съ познати препорѣжки, каквито резолюции и препорѣжки ние имаме отъ конференцията въ Брюкселъ въ 1920 г., отъ Генуезката конференция въ 1922 г., каквито почти буквално се приповториха на Лондонската конференция и каквито всички експерти, финансисты, икономисти и др. ще приповтарятъ дотогава, докогато тѣ сѣ съ убеждения и съ основни разбирания, които сѣ поддържали по-рано.

Обаче, като оставимъ настрана въпроса за нашето участие въ тѣзи съвѣщания, които, както ви казахъ, сѣ неизбѣжни, азъ не мога да не отбележа, че първата частъ на тоя пасажъ отъ тронното слово, а именно, че „правителството полага всички усилия за смекчаване на кризата“, не отговаря на действителното положение на нѣщата. Може би това да е въ неговитѣ намѣрения — не се съмнявамъ — обаче какъ е днесъ стопанската криза въ България? Облекчена ли е тя въ нѣщо? Има ли съзнание или убеждение въ народа, че отъ две години не, отъ година и половина, отъ година насамъ е настѣпило нѣкакво облекчение, че мѣроприятията на правителството сѣ спомогнали въ нѣщо за смекчаването на кризата? Азъ мисля, че всѣки единъ нѣма да отговори добросъвестно иначе, освенъ отрицателно. Действително, стопанската криза, съ нейнитѣ основни причини, не е създаване на правителството, на никое правителство; тя не бушува само въ България; тя е страшно тежка и въ Югославия, и въ Ромъния, и въ Гърция, па и въ редъ други държави — да не ги поменавамъ — тя е свѣтвна и извънредно тежка. Но докато въ нѣкои държави ние виждаме, че се правятъ много голѣми усилия, азъ бихъ казалъ социални експерименти, за разрешаването на известни тежки въпроси, изскочили отъ условията на стопанската криза, ние въ България това не констатираме.

Преди всичко, въ какво е изразява стопанската криза у насъ? Въ едно катастрофално спадане на нашитѣ земеделски произведения. Безспорно, това спадане на ценитѣ се дължи на причини, които се намиратъ извънъ малката България. Безспорно, че ние сѣ нашитѣ собствени усилия този въпросъ не бихме могли целесъобразно да го разрешимъ, въ смисълъ, да се върнемъ къмъ ценитѣ отъ преди 3-4 години. Обаче ако разгледаме положението на нашия производител на зърнени храни и на други земеделски произведения, ние ще видимъ, че покрай това, което изхожда отъ самата криза, има единъ другъ елементъ, който влияе още повече върху спадането на ценитѣ. За подкрепа на производителитѣ на зърнени храни бѣше създадено едно учреждение — така наречената Дирекция за храноизносъ — което търсѣше да разреши криво-лѣво мѣжнотитѣ, съществуващи у насъ, за ценитѣ на зърненитѣ храни, въ смисълъ, да може да даде една сравнително по-справедлива, по-висока цена на производителя. Отъ началото Дирекцията почти напълно удовлетворяваше целитѣ, които ѝ бѣха поставени за осъществяване. Въ днешния день така ли е? Когато започна прибирането на реколтата тази година, отбѣлза се, че Дирекцията за храноизносъ не притежава достатъчно налични срдѣства да изплаща зърненитѣ храни, които ѝ се предлагатъ. Агентитѣ на дирекцията трѣбваше въ повечето случаи свои собствени срдѣства да употребяватъ, за да могатъ да взематъ нѣщо. И когато тѣхнитѣ кредити се изчерпаха, тогава производителтъ бѣше принуждаванъ по силата на

нщата да продава на пазара своите произведения на безценица. Отъ там настъпва именно тази разлика: цената на дирекцията е една, 270 л. — да не говоримъ за едно покачване до 3 л., както специалистът мислѣхъ, че е възможно, което и ние сме мислили сѣщо така, че би могло да бѣде осъществено по-рано, но да кажемъ 270 л. — а на пазара вмѣсто 270 л. дойде се до една цена съвършено понижена, до единъ левъ и по-долу отъ единъ левъ. Защо? Защото тази държавна институция не можа да изпълни своето назначение. Тогава по-добре бѣше тя да не съществува. По-добре бѣше тогава да има единъ свободенъ пазаръ. Отъ самото начало правителството трѣбваше да вземе надлежните мѣрки, да употреби всичките грижи и да направи потребното, щото дирекцията или да има налични сръдства за времето на реколтата, или да реорганизира Дирекцията за храноизносъ. Дали това реорганизиране щѣше да бѣде единъ монополъ или нѣщо друго, напримеръ едно опредѣляне съ законъ на минималните цени на зърненитъ храни, както това го направи това лѣто, много време преди реколтата, французкото правителство, нѣма защо да обсъждамъ. За мене е важно да установя, че въ критическия моментъ, когато производителътъ трѣбваше да получи една по-справедлива цена, държавата, респ., управлението, не изпълни своя дългъ.

Вземете положението на лозаритъ. И то е сега катастрофално. Да не свързваме въпроса за положението на пазара на виното съ въпроса за захарта. Той трѣбваше да бѣде разрешенъ или предвиденъ съвременно. Това лѣто бѣше студено не въ края си, а още отъ самото начало. Всѣки единъ лозаръ се съмняваше въ душата си, дали неговото грозде ще узрѣе, дори чакаше последните лѣщи на есенното слънце, които да дадатъ възможностъ, щото плодътъ на неговото лозе да съдържа повече захаръ. Но, и така узрѣло, то не съдържа достатъчно захаръ. Съобщаватъ ми, че въ мѣста чисто лозарски ширата струва 80 ст., а виното ще се продава може би 1 л. Азъ не зная, отъ малкото декари лозе, което има едно семейство отъ 5—6 члена, ако това е само неговиятъ имотъ, дали то ще добие единъ бруто прихолъ 4—5 хиляди лева годишно. Какъ мислите вие, може ли такова едно семейство да просъществува, да прекара тая зима? Очевидно не. Ценитъ сѣ съвършено низки. И когато дойде въпросътъ до едно искане — което азъ лично констатирахъ на 1 ноемврий въ Ямболъ — на кооператоритъ, които не бѣха продали своето грозде на зелено на нѣкакви кръчмари, или други, а които произвеждатъ вино кооперативно, когато, казвамъ, тамошната кооперация, която е известна въ България, три пѣти на день измѣрваше захарността на гроздовия сокъ и дойде до заключението, че захарността е слаба, че вино не може да има, тогава държавата отказа да услуги на тия винари съ онова, съ което може да имъ помогне. Не отричамъ, че законътъ е строгъ, че не може да се дава захаръ безъ акцизъ, но азъ мисля, че въ такива случаи, когато има население въ бедствие, грижата на управлението трѣбва да бѣде преди всичко насочена до покриве, да удовлетвори нуждите на населението и да смекчи, колкото е възможно, тежкото положение, въ което ще се намѣри въ предстоящите дни.

Но да говоря ли, г-да, за друго, за несъответствието на ценитъ на зърненитъ храни съ тия на индустриалнитъ произведения? Азъ бѣхъ презъ това лѣто въ гр. Русе. Повторно на 15 октомврий имахъ среща съ представители на много села отъ Русенската селска околия и отъ Разградско. На 15 октомврий производителитъ-стопани на зърнени храни на много мѣста още нѣмаха възможностъ да овършеятъ своитъ произведения — вършачкитъ не можеха да бѣдатъ пустнати въ действие.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: На 15 октомврий ли?

В. Молловъ (д. сг): Казвамъ, дори на 15 октомврий се оплакваха производителитъ. Разбира се вършитбата не се върши презъ октомврий, а се върши много по-рано. Азъ зная, че отъ Пазарджишко, отъ Южна България съ каруци и коли населението е отивало чакъ до Русе да търси гориво, петролъ за вършачкитъ и да може, следователно, да извърши оная обикновена селска работа, която е необходима за запазване на полученитъ произведения.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Отъ Пазарджикъ въ Русчукъ?

В. Молловъ (д. сг): Да.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Ами че до 15 октомврий, ако е нѣмало петролъ въ Русе, защо ще ходятъ отъ Пазарджикъ въ Русе, за да взематъ?

В. Молловъ (д. сг): Въпросътъ за петрола тази година бѣше единъ боленъ въпросъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Отъ Пазарджикъ въ Русчукъ!

В. Молловъ (д. сг): Азъ ви казвамъ случаи. Ако сѣ ме излѣгали менъ, и азъ ще ви излѣжа. Казаха ми го хора, които сѣ били очевидци на тая работа, които сѣ го констатирали. Въпросътъ за цената на петрола тази година бѣше единъ боленъ въпросъ, което показва, че въ действителностъ нѣма системностъ въ всичките усилия, които се правятъ.

А. Стоевъ (з): Понеже закѣснѣ жетвата тази година, закѣснѣ и вършитбата. И сега още вършеятъ по Балкана.

В. Молловъ (д. сг): Или ще имаме системата на свободната конкуренция, която може да намали ценитъ, или ще имаме тази система, която е фактически система на монополъ.

Да говоря ли за солта, доставката на която сѣщо така закѣснѣ? Сега се доставя тя. Какъ мислите вие, всичко туй не се ли отрази върху интереситъ на населението, не се ли отрази върху ценитъ, не се ли отрази върху незадоволството, което съществува въ това население, и, като едно отражение, не се ли изрази въ недовѣрие къмъ мѣроприятията, които се предприематъ отъ държавата, отъ властѣта? Ето, азъ чета днесъ въ в. „Зора“, че сѣ новата нормировка ценитъ на петрола и на солта сѣ покачени. Защо? Вѣрно ли е, не е ли вѣрно, не знамъ; за коя мѣстностъ се отнася — сѣщо не знамъ. Но въ в. „Зора“ бѣше съобщено, че петролътъ става по-скѣпъ, че солта става по-скѣпа. А, г-да, акцизътъ увеличенъ ли е? Не е увеличенъ. Да сѣ поскѣпнали тия артикули въ странство? Нѣмаме сведения.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Какъ да нѣмаме? Бюлетинътъ за борсовата цена на петрола го показваме всѣкидневно. Защо приказвате така!

В. Молловъ (д. сг): Ако вземемъ, г. министъръ-председателю, разликата, която съществува, между брутна цена и . . .

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Може, при конкуренцията, да има спекула съ солта, но стойността ѝ не е повишена. Цената на петрола отъ 95 ст. се покачи на 1 левъ и не знамъ колко стотинки, споредъ борсата.

В. Молловъ (д. сг): Може да има такова покачване, но цената на петрола бѣше и преди туй висока. Ето къде е въпросътъ.

А. Стоевъ (з): Ние не произвеждаме петролъ, а го доставяме отъ вънъ.

В. Молловъ (д. сг): Слава Богу, много близо сме до Ромъния.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Съ солта стана едно нещастие. Отъ дѣждоветъ цѣлата реколта морска солъ е компрометирана. Какво да направимъ сега? Съ това ще демагогствувате ли!

В. Молловъ (д. сг): Облекчението, както се констатира въ проектоотговора на тронното слово, което чувствува народното представителство отъ мѣроприятията на правителството, азъ бихъ желалъ да бѣде облекчение на самото население. Но населението не го усѣтило, и азъ въ тая областъ не мога да не кажа, че нашата група не се съгласява съ една подобна, споредъ насъ, невѣрна констатация.

Стопанската криза се изрази въ спадане на ценитъ и въ едно несъответствие между ценитъ на индустриалнитъ произведения и произведенията на селското стопанство. Въ това отношение съществува една разлика, която не можа да бѣде намалена. Ако сега ние бихме търсили нѣкакви възможности или нѣкакви мѣроприятия, които да поправятъ това положение, то тѣ биха били отъ една страна усилия да се покачатъ ценитъ на земеделскитъ произведения — целта на Храноизноса е именно тази; други мѣроприятия могатъ да бѣдатъ посочени въ тая областъ — дали сѣ ефикасни или палиативи, то е другъ въпросъ — или пъкъ отъ друга страна да се повлияе върху спадане на ценитъ на индустриалнитъ произведения. Действително, спадането на ценитъ на индустри-

алните произведения до известна степен се бѣше изразило и на свѣтовния пазаръ и бѣ започнало да се отразява и у насъ. Обаче политиката, която следваше правителството на Народния блокъ и която се изрази въ една особено прекалена, споредъ насъ, фискалностъ — въ облагане именно на тѣзи произведения, които засѣгатъ нашия вътрешенъ пазаръ, въ облагане тъкмо на онѣзи произведения, отъ които нашиятъ селянинъ-производителъ, нашиятъ селянинъ-стопанинъ има най-голяма нужда. Тази фискалностъ, която се оправдаваше до известна степенъ съ необходимостта да се намѣрятъ срѣдства за бюджета, се засили твърде много и се отрази върху ценитѣ на тѣзи произведения. Всичко е показано. Въпрѣки тенденцията, която съществуваше, къмъ спадане на ценитѣ сега има покачане, и несъответствието става по-голямо. Селянинътъ, който е лишенъ отъ всички срѣдства, който страда отъ едно действително небивало досега безпаричие, — азъ самъ констатирахъ просто покрѣтителни случаи — за да се яви на партийния зовъ за едно събрание, за да може да дойде и да си отиде, е длъженъ да донесе нѣщо и да го продаде пощо-защо, както се казва, безъ дори да може да си плати кафето съ полученото. Това несъответствие на ценитѣ се засилила до такава степенъ, че кризата именно поради това, че, отъ една страна, мѣроприятията за покачането на ценитѣ на земеделскитѣ произведения се оказаха неэффективни, а, отъ друга страна, фискалната политика на правителството се отразяваше специално върху индустриалнитѣ цени, доведе до тамъ, че действително стопанскиятъ животъ на България започна да се ограничава, да замира, и между селото и града, между занаятчията-производителъ и селянина, между търговеца и консоматора да съществува такова раздалечаване, щото може ясно да се говори за спиране, за запущване на цѣлия нашъ стопански животъ.

Казвамъ, тая фискална политика се изрази въ покачане ценитѣ на индустриалнитѣ произведения. Тя доведе до известна степенъ и до увеличение приходитѣ на държавата — трѣбва да направя тая констатация. Ако вземемъ таблицитѣ за месецъ августъ и сведенията за месецъ септемврий, виждаме, че има подобрене въ постѣпленията по редовния бюджетъ за прѣжитѣ данѣци, такситѣ, разни други пера; има намаление на косвенитѣ данѣци. Общо взето, ако вземемъ първитѣ 6 месеци отъ миналата година и първитѣ 6 месеци отъ тая година, ще видимъ, че постѣпленията тая година въ сравнение съ миналата година, сѣ съ 30 милиона лева въ повече. Но ако вземемъ подъ внимание предвижданията за постѣпленията по бюджета за същото време, тогава ще установимъ, че и тази година има намаляване на постѣпленията въ известни размѣри. Така, постѣпленията по косвенитѣ данѣци сѣ намалѣли спрямо предвижданията съ 132 милиона лева, по такситѣ и беритѣ — съ 128 милиона лева, но приходитѣ отъ желѣзници и пристанища — съ 59 милиона лева. Има увеличение на прѣжитѣ данѣци съ 13 милиона лева, което се дължи на въвеждането на патентови данѣкъ. Има увеличение на приходитѣ отъ пощи, телеграфи и телефони съ 5 милиона лева, което се дължи, за голямо учудване, на намалението на такситѣ. Има увеличение на приходитѣ за заплати на учителитѣ съ 39 милиона лева. Сѣщо има увеличение на „разни приходи“ съ 61 милиона лева, което пѣкъ се отнася по-скоро до блокиранитѣ суми, които по това перо се вписватъ въ таблицитѣ на Министерството на финанситѣ като приходъ. Има и увеличение на приходитѣ отъ сключени бюджети съ 29 милиона лева. Общо, по отношение на предвижданията по бюджета има постѣпления въ по-малко съ 230 милиона лева. Ако постѣпленията вървятъ въ същия темпъ, тогава ясно е, че ние за цѣла година — разбира се, ако приемемъ, че тѣ ще бѣдатъ такива, каквито сѣ за първото шестмесечие; а знаете, че презъ второто шестмесечие има месеци извънредно мѣчни, защото реколтата се прибира и продава сега, презъ есенъта, а не презъ януарий и февруарий — ще имаме въ по-малко постѣпления около 460—500 милиона лева въ тазгодишния бюджетъ. Ако обърнемъ внимание, обаче, на косвенитѣ данѣци — такси и берии — то трѣбва да кажемъ, че увеличението на тѣзи данѣци, берии и такси — както щете ги наричайте — въ действителностъ се отразява извънредно тежко върху цената на произведенията, а не се отразява благоприятно върху постѣпленията на съкровището, т. е., съ други думи, въ тия числа има едно доказателство, че съ фискалнитѣ мѣрки, предприети отъ правителство, не се е постигналъ резултатътъ, който то е гонило, който то е очаквало. Или, въ заключение, това значи, че въ действителностъ ние имаме едно облагане, което вече надминава нормалнитѣ граници на онова, което нашето население може да понесе. И вие сами, г. г. народни представители,

ще констатираме при изваждането на каквото и да е удостоверение и на каквото и да е документъ отъ нашиятъ държавни учреждения какви такси и берии се събиратъ и по какъвъ начинъ. Чрезъ това постепенно се свива гражданскиятъ животъ, което несъмнено се отразява и върху постѣпленията на държавното съкровище.

По отношение на разходитѣ ние сѣщо тѣй виждаме усилия за съкращаване. Тѣзи съкращавания бѣха предприети още миналата година, но мога да кажа, че реалното съкращение въ тоя случай засѣга сумитѣ, които се внасяха за изплащане анюитетитѣ на нашитѣ заеми. Преговоритѣ, които се заведоха отъ нашето правителство съ портѣоритѣ на нашитѣ заеми и които дадоха този резултатъ, който е единъ успѣхъ за България, облекчиха българското съкровище отъ една доста крупна сума, която иначе то трѣбваше да внесе, независимо отъ обстоятелството, дали ще ги трансферира въ чужди девизи, или ще ги изплаща въ български левове. Една постоянна спогодба още не е сключена. Нашето желание е да може тя отъ 1 януарий да бѣде сключена. Но трѣбва да кажа, що се отнася за тия преговори, че сега обективнитѣ условия, при които се намира нашето правителство, нашата държавна, сѣ съвършено промѣнени въ сравнение съ онѣзи, които съществуваша въ предишнитѣ години. Съединенитѣ щати, които бѣха държавата, която най-много пазѣше златната клауза въ договоритѣ, поради което може би и въ европейскитѣ държави, сѣщо тѣй преди 7—8 години, се считаше, че всички заеми трѣбва да се изплащатъ въ злато, напустиха тази клауза. Съединенитѣ щати отхвърлиха тази клауза едностранно. Рузвелтъ заяви, че той ще изплаща въ книжни долари заемитѣ на Съединенитѣ щати, които винаги сѣ били считани, че сѣ равни на злато. Къмъ това трѣбва да прибавя, че самитѣ кредитори знаятъ много добре, че при сключването на заемитѣ тѣ сѣ имали едни опредѣлени, дадени условия. Първото е, че има една дадена златна наличностъ за покритие на националната монета, и когато заемитѣ надминатъ количеството на тази златна наличностъ — това е пакъ единъ аргументъ на председателя Рузвелтъ — не сѣ кредиторитѣ толкова слѣпи, за да не разбиратъ, че щомъ тя не стига за изплащане на заемитѣ, тѣ се излагатъ на известни рискове, които се намиратъ въ свързка съ положението на народното стопанство на тѣзи държави. А народното стопанство на българската държавна, не по нейна вина, не нѣкакси предумишлено, изкуствено или съ нѣкаква зла умисль, въ последно време е претърпѣло такива загуби, обезценяването на произведенията на нашето население е настѣпило така катастрофално, че сега по никакъвъ начинъ не може да се говори, че ние дори сѣ нашитѣ произведения, такива, каквито сѣ, чрезъ една обикновена размѣна, бихме могли да изплащаме задѣлженията, които сѣ сключвани въ едно време, когато надеждитѣ на свѣта бѣха други, когато очакванията бѣха много по-розови и когато всички мислѣха, че стопанската криза се изживява и че ще изтърпятъ едни много по-благополучни дни. Тогава не само България — България може би най-малко — но редъ други държави нареждаха своето управление, нареждаха своитѣ нужди съ огледъ именно на тѣзи подобрения въ бѣдежитѣ условия. Сега положението е друго — за него никой не може да бѣде отговоренъ. Обективнитѣ условия, за да можемъ ние да издействуваме ревизията на тѣзи постановления, които съществуватъ въ спогодбата съ портѣоритѣ, сега сѣ напълно дадени, принципътъ е признатъ, и ще трѣбва ние да очакваме въ едно непродължително време, щото действително тази ревизия да стане. Сега, споредъ последната спогодба, плащането е, приблизително, въ французски франкове. Но ако вземемъ положението на чуждитѣ девизи, ако вземемъ съотношенията, които съществуватъ между английската лира и американския доларъ, ние ще разберемъ, че въ тази областъ трѣбва да бѣдемъ сега предпазливи. Този общъ кумиръ, какъвто представляваше отъ себе си златниятъ еталонъ, сега каточели започна да загубва отъ своя блѣсъкъ. Следователно, ние ще трѣбва да търсимъ нѣкаква друга основа за разрешаването на отношенията между насъ и нашитѣ кредитори, отношения, които правилно е да ги разрешаваме чрезъ едно взаимно разбирателство и чрезъ едни спогодби, при които несъмнено е, че и нашето положение не може да не бѣде зачетено.

Ако обърнемъ внимание върху разходитѣ на държавата, икономитѣ, които произхождатъ главно отъ това перо, и като сравнимъ общото положение на нашия бюджетъ, ще видимъ, че въ действителностъ ние се намираме въ едно твърде тежко — азъ нѣма да употребя думата безизходно положение — нѣма безизходно положение — но въ едно крайно тежко, въ едно критично положение. Въ действителностъ, г-да, въ началото на ме-

сецъ ноември ние имаме известни задължения на държавното съкровище, които още не сж покрити. Не е платена заплатата за м. септември — 265 милиона лева, не е платена заплатата за м. октомври — 265 милиона лева, за храни и фураж — 35 милиона лева, на мини „Перник“ се дължат 24 милиона лева, частни платежни заповѣди въ провинцията — 17 милиона лева, държавни учреждения — 21 милиона лева, заплатата въ провинцията за м. август — 180 милиона лева. Вие виждате, че има предстоящи държавни разходи за 1.090.051.000 лева. А като извънбюджетни срѣдства ще видимъ, че редовни съкровищни бонове има за 900 милиона лева, блокирани за 418 милиона лева, фондови суми 679 милиона лева.

Виждате, какво е положението на съкровището. Ако ние кажемъ, че летящият дългъ на държавата сега стига къмъ 1 милиардъ, милиардъ и 100 милиона лева — азъ не зная последнитѣ цифри, но зная и се ползвамъ отъ отпечатани данни, които обикновено сж малко закъснѣли — но, казвамъ, ако къмъ тоя летящ дългъ отъ 1 милиардъ, милиардъ и 100 милиона лева ние прибавимъ известни ангажменти, неизплатени платежни заповѣди, ние ще дойдемъ до едно положение, което действително е критическо: ще дойдемъ до положението, че най-малко една сума, която надминава милиардъ и половина, която се движи къмъ два милиарда лева отъ годишния бюджетъ, е тъй да се каже, изразходвана предварително.

Нѣкой отъ стовористѣ: На зелено.

В. Молловъ (д. сг): Бихъ употребилъ думата „на зелено“, т. е., съ други думи, че ние една такава сума, приблизително отъ два милиарда лева, обща цифра — може да е по-малка, може да е малко повече, то не важи — вече я разходвахме за смѣтка на бюджета за 1934/1935 г.

Какъвъ е изходътъ отъ това положение? Азъ разбирамъ положението на министра на финанситѣ. Ясно е, че разрешаването на този въпросъ се изразява въ едно неуравновесяване на бюджета. Виждате, че за този така стегнатъ бюджетъ ще имате 500 милиона лева по-малко постъпления. За този така крайно стегнатъ бюджетъ, съ по-малки постъпления — макаръ че има известни признаци на подобрене — министърътъ не може да намѣри други нѣкакви извори, други нѣкакви приходи. Той има агажменти, които не може да плати. Може би тѣзи летящи дългове да не сж му увиснали на врата съ известни срокове, както напр., известни временни финансови операции, които правятъ чуждитѣ съкровища, както прави, напр., английското съкровище чрезъ сконтиране на краткосрочни държавни бонове, които, обаче, редовно се плащатъ на датата на падежа. Може би нашитѣ чиновници, въпрѣки всичкитѣ протести, да търпятъ още това положение; може би частнитѣ лица и фирми, които иматъ платежни заповѣди, щатъ-не-щатъ, не могатъ да получатъ тѣзи пари, следователно, не сж изискуеми още въ сѣщия денъ или на другия денъ, но все пакъ това сж задължения на съкровището. Какъ ще бждатъ покрити тѣ? Ясно е, казвамъ — и азъ го разбирамъ — положението на финансовия министъръ. Едното, което е възможно, то е увеличение на приходитѣ — увеличение на данъцитѣ. Той прибѣгна къмъ тая система. Азъ ви казахъ, че резултатитѣ на тая система сж по-скоро отрицателни. Днесъ въ единъ законопроектъ се предвиждатъ нови увеличения на данъцитѣ — въ така наречения законопроектъ за облекчаване длъжницитѣ, за създаване на амортизационна каса. Трѣбва да ви кажа и трѣбва да предупредя, че въ тоя случай, вмѣсто да получимъ повече, ще получаваме систематически по-малко. Тогава? Тогава въ тая областъ не можемъ да отиваме по-нататъкъ. Можемъ да правимъ известни приспособления, измѣнения. Азъ забелязахъ, че патентовиятъ данъкъ е далъ известни резултати. Може би съ неговото разширение, съ неговото преобразование по образца на грѣцкия подоходенъ данъкъ, който може би за нашитѣ стопански условия да е по-приспособимъ, да получите още известни резултати, но голѣми резултати не можете да получите. Разходитѣ, които прави държавата и които днесъ се намиратъ въ това положение, което азъ ви посочихъ въ общи черти, сж намалени главно по перото „държавни дългове“. Но по другитѣ пера, макаръ че има известни намаления, въ действителностъ нѣма такива масови намаления, които биха могли да внесатъ едно действително облекчение въ бюджета. Нѣкои казватъ, че това е невъзможно. Азъ ще призная, че това е твърде мѣчно. Дори въ Франция казватъ, че парламентитѣ като чели не сж приспособени за такива, въ случая, наложителни, героически мѣрки. Знаете опита на Поанкаре — съ извънредни пълномощия за уравнивяване на бюджета и спасяване на монетата. Такива има сега белгийскитѣ

кабинетъ — за заздравяване и уравнивяване на бюджета. Азъ мисля, че нито въ настоящия моментъ, нито въ бждещия, въпрѣки онова, което се обещава въ тронното слово — чрезъ промѣни въ закона за народното просвѣщение, чрезъ реорганизация на просвѣтното дѣло и чрезъ създаването на други нѣкои закони — вие ще докарате такива чувствителни намаления на разходитѣ, които ще дадатъ едно основно облекчение на държавния бюджетъ. Ще трѣбва, следователно, държавата да търси други източници за приходи, ще трѣбва да премине къмъ друга система, може би. Може би тя ще трѣбва да обърне окоото си къмъ известни по-леко манипулиращи се обекти.

А. Циганчевъ (з): Къмъ тѣзи, които иматъ.

В. Молловъ (д. сг): Тѣзи, които иматъ, винаги плащатъ, а тѣзи, които нѣматъ, нищо не плащатъ.

А. Циганчевъ (з): Плащатъ, но онѣзи данни, които изнесе г. министърътъ на финанситѣ, показватъ, че тъкмо богатитѣ не плащатъ.

В. Молловъ (д. сг): Това е ваша теория, която нѣма защо да проповѣдвате тукъ.

А. Циганчевъ (з): Теория на г. министра на финанситѣ.

В. Молловъ (д. сг): Ако възприемете тая теория, би трѣбвало като единъ лимонъ да изцедите всички, а тогава нѣма да получите нищо.

А. Циганчевъ (з): Достатъчно е, че вие самъ констатира факта.

Председателствуващъ Н. Шопевъ: (Звъни)

В. Молловъ (д. сг): Ако вземете да притиснете така наречената българска буржоазия, и я изхвърлите на боклука, азъ смѣтамъ, че самитѣ вие ще се убедите, че нѣма да получите нищо. Оставете тия фантазии и приказки.

А. Циганчевъ (з): Важенъ е фактътъ който вие сами констатира, че народътъ е изтисканъ като лимонъ, повече, отколкото трѣбва.

В. Молловъ (д. сг): Има известни обекти — може би петролтъ, може би спиртътъ, както индустриалнитѣ така и винениятъ спиртъ, а може би и солта, и въ връзка съ тия обекти има единъ въпросъ, на който азъ ще отговоря следъ малко — които обекти могатъ да бждатъ обложени. Отговорътъ на тоя въпросъ е, че организацията на облагането на тия обекти трѣбва да бжде разумна и целесъобразна а такава вие, г-да, не можете да дадете.

Г. Енчевъ (з): Кой може да я даде, г. професоре?

А. Циганчевъ (з): Г. Молловъ ще я даде, както я даде презъ 8-тѣ години на Сговора!

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Буржоазията ще я даде.

Г. Енчевъ (з): Ще повикаме Съветска Русия, щомъ правителството не може да я даде!

А. Циганчевъ (з): Сжщата критика можемъ да отправимъ и къмъ вашата политика.

А. Пиронковъ (д. сг): Това правителство не може да я даде. Вие признавате това и не го отричате.

Г. Енчевъ (з): Вие препорѣчвате ли на правителството да действа безогледно? То може да ви вземе кжщата, но въпросътъ е, тъй ли трѣбва да се действа. Но за утешение можете да приказвате така.

В. Молловъ (д. сг): При това положение, при тия хронически дефицити въ бюджета, вие се намирате предъ една дилема. Тая дилема е извънредно интересна въ този случай. Следъ нѣколко дни правителството ще внесе законопроектъ за облекчение на длъжницитѣ. Понеже законопроектътъ още не е отпечатанъ, нѣма да се занимавамъ съ него въ подробности. Този въпросъ нѣма да бжде разрешенъ безъ участието на държавата, безъ едно активно участие на държавнитѣ банкови институти, на които наличнитѣ срѣдства трѣбваше да бждатъ засилени.

Това ние го бѣхме замислили още през 1930-та година. Това се отнася специално до Българската земеделска банка. Безъ нейно участие въпросътъ нѣма да бѣде разрешенъ разумно. Но ние ще разискваме този въпросъ, когато бѣде внесенъ законопроектътъ.

Съ каква целъ ще бѣде внесенъ той? За облекчение на населението. Кой е противъ тая идея? Но азъ се питамъ: когато нашиятъ бюджетъ е неуравновесенъ, когато ангажиментитъ по него сѣ открити, когато вие имате извънбюджетни срѣдства тѣй много ангажирани, вие не сте ли създали предпоставкитъ за онова, което се мѣлви въ нашата страна — предпоставкитъ за минаване къмъ инфлация?

А. Циганчевъ (з): Много страшна ли е?

В. Молловъ (д. сг): Ще можете ли вие да освободите страната отъ тая голѣма пакостъ, каквато инфлацията представлява?

А. Циганчевъ (з): И каквато Рузвелтъ върши?

В. Молловъ (д. сг): Азъ зная, че въ много държави, кждето съмъ билъ, има инфлация. И тукъ се говори: ето, имаме примѣри отъ други държави. Ето, Америка започна съ девалоризация на долара, а сега, по неволя, следъ една девалоризация на долара въ опредѣлени размѣри, до 50%, преминава къмъ неговото ревалоризиране чрезъ изкупуване на злато на по-висока цена. Това става за какво? За да може да се даде възможностъ на задължнѣлото земеделско население, на производителитъ на земеделски произведения да се освободятъ отъ задълженията, които сѣ били сключили въ времена, когато тѣ сѣ разчитали на едни благоприятни конюнктури. Но когато ние внасяме единъ законопроектъ за облекчение на задълженията и когато ние се намираме предъ евентуалностъ за инфлация, азъ се питамъ: кжде е тукъ политиката на правителството, кжде е неговата увѣреностъ, че е избѣгната инфлацията?

Г. П. Геновъ (р): За инфлация нѣма евентуалностъ. Затуй се създава законъ за облекчение на длъжниците.

В. Молловъ (д. сг): Моля Ви се, азъ ви говоря, какво е положението и какъ инфлациитъ настѣпватъ volens-potens.

Г. П. Геновъ (р): Затуй се създава тоя законъ, за да нѣма инфлация.

В. Молловъ (д. сг): Азъ зная много добре, че нѣма инфлация; азъ ви говоря, че има опасностъ отъ инфлация. И желая следното: съ внасянето на единъ такъвъ законопроектъ другата опасностъ да бѣде елиминирана. Но азъ не съмъ сигуренъ, че ако се действува по този пътъ, по който досега се е действувало — съ това законодателство по въпроса за задълженията, което се създаде презъ последнитъ две години — дали правителството ще може днесъ съ тоя законопроектъ окончателно да разреши въпроса, следъ като се опитва да го разрешава съ единъ и съ втори законъ и е добило само единъ действителенъ резултатъ — да унищожи кредита въ страната и довъррието на всички банки и кредитни институции, които биха били разположени да даватъ срѣдства. И това се признава — че ще постави въ опасностъ самата спестовностъ. Сега дохождаме да правимъ единъ окончателенъ законъ. Ами не е ли се закѣснѣло съ този окончателенъ законъ, когато азъ виждамъ, че на хоризонта се рисува такава една опасностъ — инфлацията?

А. Циганчевъ (з): За васъ е опасностъ.

В. Молловъ (д. сг): Ако днесъ ние страдаме отъ това катастрофално спадане на ценитъ — ние го чувствуваме — една отъ причинитъ, между другитъ, е дохождането на ценитъ къмъ базата на действителнитъ цени на придобититъ произведения, следователно, къмъ едни реални цени, но ние страдаме и поради това, че предишнитъ цени бѣха инфлационни цени. Ние сега доживяваме последнитъ лоши резултати на инфлацията отъ 1921 и 1922 г. Ако инфлация бѣде сега предприета, тя може би ще ви даде за 1—2 месеци едно чувство, че въ джебоветъ си имате повече банкноти, както и по-рано се хвалѣха нашитъ селяни, че имали 1.000 л. въ джеба си. Да, ама колко струваха тѣзи 1.000 л.? А сега, при една стабилизирана, но по-рано обезценена монета, каквато е нашата, инфлацията ще ви даде едно временно облекчение за месеци—два, а

следъ това ще унищожи окончателно нашето стопанство.

А. Циганчевъ (з): Ама ще ликвидира едно тежко положение.

В. Молловъ (д. сг): Всички ще обеднѣятъ, а главно производителитъ. И не само селскитъ производители, но и градскитъ. Не само срѣднитъ съсловия, които иматъ постоянни приходи, ще бѣдатъ унищожени. Заедно съ туй ще почне движение нагоре: данѣцитъ ще бѣдатъ увеличени, за да плати държавата на чиновничеството въ сѣщитъ размѣри; ще има увеличение на бюджета, приходитъ не ще могатъ да бѣдатъ увеличени въ сѣщия размѣръ, въ който е спадналъ левѣтъ и вие ще видите сѣщото онова явление, което сега трѣбва да бѣде обяснено: увеличаване цифритъ на бюджета отъ 1922, 1923 и следващитъ години. Сега става обратното движение. Всѣка една инфлация е пакостна. Въпросътъ е да се избѣгне тя предварително, да не се постави държавата и държавното стопанство въ положение, щото въ единъ даденъ моментъ да прибѣгне къмъ такива мѣрки, къмъ каквито прибѣгва сега председателятъ на Североамериканската република. И той е дошълъ до едни резултати, които не сѣ удовлетворителни. Ценитъ не се покачватъ, защото се диктуватъ отъ други закони. А пъкъ, когато американцитъ съ своя долларъ все могатъ да внесатъ злато, ние съ нашия левъ какво ще купимъ? Кжде ще отидемъ да го продаваме? Кой ще ни повѣрва? И безъ туй нашиятъ кредитъ е ударенъ, и безъ туй всичко онова, което бѣше като чуждъ влогъ въ нашата държава, днесъ не сѣществува.

Следователно, въ тая областъ сѣществува една голѣма опасностъ, която не бива да се забравя.

А. Циганчевъ (з): Единъ въпросъ ще Ви задамъ, за да се уясни въпросътъ за инфлацията.

В. Молловъ (д. сг): Моля Ви се, после ще разискваме — въ кулуаритъ. Азъ ще ви отговоря на всичко.

А. Циганчевъ (з): Дали при една инфлация ще загуби нашето земеделско национално стопанство?

В. Молловъ (д. сг): Ще загуби.

А. Циганчевъ (з): Не е вѣрно.

В. Молловъ (д. сг): Ето, вижте, че вие въ този въпросъ, така да се каже, не сте вникнали. Ще загуби, както сега губи. Може би за васъ да е друго. Въ началото земледѣлецътъ ще има една банкнота повече, но и ценитъ на другитъ произведения, съ обезценяването на монетата, ще се покачатъ и съотношението ще си остане сѣщото. Следователно, съ повече пари ще купува сѣщата стока, която той сега купува съ по-малко пари.

А. Циганчевъ (з): Да, но ще освободи националното стопанство отъ тази криза, която сега прекарва.

В. Молловъ (д. сг): Нѣма да го освободи. Затуй азъ свързвамъ този въпросъ съ въпроса за облекчаване на задълженията. Разбирате ли? Ако вие тамъ отивате, тогава не ви трѣбва този законъ.

А. Циганчевъ (з): Налага се инфлация, ако този законъ за задълженията не облекчи положението. Съ нищо не можемъ я спрѣ.

В. Молловъ (д. сг): Ама то е Ваше лично мнение, не е становище на правителството.

Сега по отношение положението на нашитъ дивизи. Усилията на Демократическия сговоръ бѣха да стабилизира фактически монетата и да я стабилизира правно. Нашиятъ левъ е стабилизиранъ. Стабилизиранъ е съ законъ и досега горе-долу се поддържа. Неговата сила ние трѣбваше да търсимъ въ нашия търговски балансъ, защото платежниятъ ни балансъ зависи отъ търговския ни балансъ. Нашиятъ търговски балансъ днесъ е извънредно стегнатъ, намаленъ е съ повече отъ половина. Докогато ние имаме вносъ и износъ, който горе-долу можеше да се балансира, срѣдно между 6½—7 милиарда лева годишно вносъ и толкова износъ — нѣкоя година повече вносъ, нѣкоя година повече износъ — днесъ вносътъ, както и износътъ, е съ 60% по-долу — по-долу отъ 3 милиарда лева. Това какво значи? Това значи, че цѣлиятъ нашъ търговски обмѣнъ, търговски животъ е контрактиранъ, стегнатъ, поставенъ, така да се каже, въ рамки.

отъ които той не може да излѣзе. Какъвъ е резултатътъ отъ тази политика? Чрезъ така наречената политика на компенсации и контингенти, къмъ която изглеждатъ, че вече нашиятъ търговски свѣтъ се приспособява и която възбуждаше едни много голѣми незадоволства, ние не можемъ напълно да осъществимъ оная целъ, която преследваме: събирането на всички девизи, които биха могли да бѣдатъ събрани, и натрупването на повече девизи въ нашия емисионенъ институтъ. Особено при системата на контингентитъ и компенсациитъ съществува единъ маржъ по нѣкой пътъ отъ 20 и 30 процента отъ добиванитъ девизи, който не минава презъ контролата на Българската народна банка. По този начинъ се създаде положението, при което ние виждаме, че нашата национална монета има една опредѣлена стойностъ, стойностъ официална, вътрешна, но на свободния пазаръ неподдържана. На свободния пазаръ — ако считаме ние за свободенъ пазаръ това, което се нарича черна борса, или въ странство, нашиятъ левъ се предлага на други курсове, отколкото тия, които сѣ установени отъ Българската народна банка. Следователно тази голѣма задача, която ние решихме, окончателна законна стабилизация на лева, въ този случай се явява малко загсегната. А въпросътъ за вътрешната стойностъ на лева, който се свързва съ това, че паритѣ сѣ станали по-скѣпи, а произведенията по-евтини и, следователно, съ едно желание въ този случай да се намѣси държавната властъ и да създаде едно друго съотношение, което би могло да бѣде ръководено, се завършва на практика съ инфлация, и, следователно, ще трѣбва да се отбѣгва. Усилията на Българската народна банка за запазване нашата монета не сѣ дали окончателно онѣзи резултати, които ние сме очаквали отъ нейната политика. Ние виждаме, вследствие на голѣмитъ фискални мѣрки, които бѣха предприети преди известно време, известни чувствителни ограничения на нашата индустрия и, следователно, на нашия вътрешенъ пазаръ, а това се отрази върху безработицата, която започна да съществува въ нашата държава, това се отрази и върху настроенията на народнитъ, на трудящитъ се маси, въ смисълъ на едно желание къмъ промѣна на това положение, единъ стремежъ къмъ създаване на новъ редъ и новъ поминѣкъ за това население което не може вече да се издържа при сега съществуващото положение. Застой въ стопанския животъ, застой въ всички области, търговска, индустриална, занаятчийска, застой въ производството и консомацията — това е единъ отъ най-тежкитъ, най-сложнитъ въпроси, които трѣбва да бѣдатъ подложени на едно най-внимателно разглеждане и да бѣдатъ разрешени съ мѣроприятия, които чувствително ще се различаватъ, г. г. народни представители, отъ тѣзи, които сѣ изброени въ тронното слово. Съ тѣхъ ние нѣма да освободимъ нашия стопански животъ, той нѣма да трѣгне напредъ, нѣма да помогнемъ на нашата индустрия, нѣма да помогнемъ и на нашето земледѣлие. При съществуващия днесъ въ Европа и въ цѣлъ свѣтъ стопански национализъмъ, при единъ стремежъ къмъ стопанска авторитария, която се проявява въ всички държави, при засилени планови мѣроприятия за съживяване на индустрията, за съживяване на стопанския животъ, критикитъ къмъ нашата индустрия не сѣ били основателни. Това показва, че ние и въ тази областъ не бива да отиваме до крайностъ. Задачата на управленията въ другитъ държави е била да засилятъ консомативната способностъ на населението, за да може да се засили производството, а като се засили производството, да поевтинятъ произведенията и да се удовлетворятъ консоматоритъ. Ние въ тая областъ абсолютно нищо не сме направили. Дали ще трѣбва ние да действуваме за засилване на консомативната способностъ на населението, нѣщо, което при днешния държавенъ бюджетъ, при днешнитъ условия на нашето стопанство мѣчно можемъ да постигнемъ — разполагаеми срѣдства ние нѣмаме — или ще трѣбва да обрнемъ нашето внимание въ организирането на производството съ едно разумно рационализиране и окастриране на онова, което не е полезно, което внася известенъ смутъ въ нашия стопански животъ, като произвеждаме това, което е необходимо за нашето стопанство, съ огледъ дори да изнасяме въ странство? Защото, ако търговскиятъ балансъ сега е така стѣсненъ, ние не трѣбва да забравяме, че вносътъ и износътъ сѣ две корелативни понятия: ще имаме вносъ, за да имаме износъ, ще имаме износъ, за да имаме вносъ. Монетниятъ указателъ е изразъ на това какво е вносътъ и износътъ. Съкратимъ ли вноса, ще намалимъ и износа, и обратно: съкратимъ ли износа, и вносътъ ще бѣде намаленъ. Виждамъ въ последния отчетъ на Българската народна банка, който се отнася за последнитъ месеци, че има едно подобрене на нашия износъ и едно спадане на вноса — дано тази тенденция се засили повече.

Знамъ, че, при съществуващитъ мѣнотии съ девизитъ, разрешаването на една такава проблема е извънредно тежко. Но при все това несъмнено е, че тя не може да бѣде считана за неразрешима, стига да бѣде сложена сериозно; стига, съ всичкитъ грижи на човѣшкия умъ, да бѣде изучена и въ края на краищата да бѣде направенъ опитъ, за нейното разрешаване. По-добре е да бѣде направенъ опитъ, който, може би, нѣма да даде ония очаквани резултати, отколкото да не се прави този опитъ, и да живѣемъ въ маразми, при които да виждаме, че животътъ се стѣга всѣки день все повече; да слушаме, че въ понеделникъ търговцитъ ще хлопатъ кепенцитъ въ София, или че чиновницитъ и пенсионеритъ правятъ протестно събрание. Стопанскиятъ животъ ще си остане въ този маразмъ, въ който е сега. Не виждаме откъде може да се излѣзе, да се намѣри изходъ отъ това положение.

Народниятъ блокъ, вмѣсто да се занимава съ тия проблеми, г. г. народни представители, той се занимава съ други въпроси. Знаемъ, че страдаме отъ стопанска криза; знаемъ, че финансовата криза докарва и държавна криза. Бюджетътъ е толкова съкратенъ, че държавата само чрезъ едни основни реформи би могла да създаде едно положение по-благоприятно, по-възможно. Но ние виждаме, че Народниятъ блокъ се занимава съ редъ други въпроси, които не интересуватъ нито народното стопанство, нито държавнитъ финанси, нито кризата, въ която се намира нашата държава, поради тежкитъ условия. Ние виждаме, че той се занимава съ вътрешни борби, че той действително е въ една дезорганизация. Има ли сега едно ведомство, което да не е дезорганизирано, освенъ може би малки изключения? Даже трѣбваше да четемъ въ вестника, че по Министерството на желѣзницитъ, което бѣше най-стабилно, 10.000 чиновници сѣ уволнени и замѣнени съ други. Феноменално количество. Ние виждаме и други прояви. Народниятъ блокъ преживѣ една интерпелация, която засѣгаше достоинството на правосъдието; сега виждаме, че се подаватъ други интерпелации, които засѣгатъ народната просвѣта. Вчера ние видѣхме кирливитъ ризи на Народния блокъ, изнесени тукъ на публично изсушаване.

А. Стоевъ (з): Тѣ сѣ партизански работи.

В. Молловъ (д. ср): Може ли въ такива критични времена да посвещаваме времето си на подобни въпроси?

А. Стоевъ (з): Вие поощрявате тия работи.

В. Молловъ (д. ср): Това показва, че отъ една криза държавна ние минаваме къмъ една криза на политическия режимъ. Да не ви е чудно, г. г. народни представители, че се явяватъ разни чудодѣйци лѣкари, които ще ви предлагатъ безпартийни кабинети, които ще атакуватъ партиитъ, въ много отношения основателно: затуй, че тѣ се занимаватъ само съ партизанство, съ уволнения и назначения на чиновници, а не съ организация на самитъ ведомства, съ стабилизиране, съ създаване на онова, което прави скелета на държавата. Ще атакуватъ не само партиитъ, ще атакуватъ и Парламента, ще атакуватъ и парламентаризма, ще атакуватъ строя на държавата, и въ такъвъ случай ще кажатъ, че той е негоденъ. Ние се намираме въ една крайна нужда, ние не виждаме хората, които да викнатъ въ нашето положение, които да го разбератъ и които да иматъ не само съзнанието, не само волята, а разума, ума да схванатъ въпроситъ и да ги разрешатъ целесъобразно. Тамъ се търси изходъ — чрезъ диктатура дори! Или не знамъ какви други необикновени срѣдства.

Ние сме останали убедени привърженици на демократическитъ начала, на демократическитъ идеи, които предполагаатъ, че демокрацията се организира винаги чрезъ партии.

А. Циганчевъ (з): Тогава вие сте съ Демократическата партия.

В. Молловъ (д. ср): Обаче ние разбираме партии за управление, а не за партизанство, не за дезорганизация. И трѣбва да кажа, че въ наше време, ако не абсолютно, то поне имаме стабилностъ въ управлението, имаме по-голямъ контролъ, нѣмаме подобни интерпелации, съ които вие имате удоволствието да се занимавате. Имаше едно управление, което се водѣше отъ друга идея — отъ идеята изключително за държавата, отъ идеята, че партията трѣбва да се жертвува въ случай на нужда, въ случай на необходимостъ, за да се прокаратъ мѣроприятия, които може да бѣдатъ непопулярни, но които може да дадатъ известенъ изходъ, известно облекчение на положението.

А. Циганчевъ (з): Само че нѣмате доказателства.

С. Славовъ (з): По резултатитѣ се цени едно управление.

В. Молловъ (д. сг): Тия резултати вие ще ги видите.

А. Циганчевъ (з): Видѣхме ги!

В. Молловъ (д. сг): Народниятъ блокъ, г-да, не си правете илюзия, е починалъ, той е свършил. Народниятъ блокъ днесъ не може да има инициатива, не може да има воля, не може да взема решения. Въ нашия политически животъ той изчезва. Не Парламентътъ, не партиитѣ — Народниятъ блокъ. Кѣмъ него довърне нѣма. Поради него нѣма довърне и кѣмъ държавата; поради него нашиятъ народъ отива кѣмъ крайности, не отива тамъ, където, може би, неговиятъ разумъ и неговата съвѣсть диктуватъ. Защо? Причерняло му е предъ очитѣ. Отива при този, който най-много обещава. — „Хайде, да видимъ и тѣзи новитѣ, които така много обещаваатъ. Много сѣ ни мамили, дано сега не се измамимъ“. Обаче това не е едно решение на въпроса. И когато се създава едно такова несъгласие срѣдъ партийната и политическа формация, която има — не е важно съ какви срѣдства — установено едно дадено болшинство, това болшинство може да се съживява, може даже да му се турятъ инжекции съ камфоръ, както бѣше снощи — това нѣма да помогне. Парламентитѣ иматъ значение и може да разрешаватъ голѣмитѣ проблеми, когато между тѣхъ и пулса на народа, между общественото мнение и волята на Парламента съществува пълно съгласие, пълно единодушие. И когато ние констатираме това, ние не можемъ въ отговора на тронното слово да одобримъ пасажитѣ, които съ такава лекомислие отминаватъ и народнитѣ болки, и тѣзи мѣроприятия, които биха могли нѣщо да дадатъ.

Ние мислимъ, че Парламентътъ не е умрѣлъ, че демокрацията е жива, че нашиятъ народъ, въ неговата демократична душа, разбира тая истина, че той нѣма да се увѣлече. Ние разбираме, че трѣбва да търсимъ изходъ чрезъ Народното събрание, чрезъ Парламентъ, чрезъ одобрение на народъ. Ние разбираме, че въ тоя случай ще трѣбва да се прибѣгне кѣмъ създаване на нѣщо ново, което би могло да разреши нѣкои отъ най-тежкитѣ проблеми въ България, ако не още въ първитѣ 24 часа, то още въ първитѣ 24 дена. Ще трѣбва да се създаде групировка и на българския умъ, и на българската опитност, на българската воля, но въ нова комбинация. Въ такива времена правителствата се изхабяватъ по неволя. И ние, въ края на нашето властване, може би, бѣхме изхабени. Вие се изхабихте малко по-скоро.

Г. Енчевъ (з): Още не сме въ края.

В. Молловъ (д. сг): Не сте въ края на легислатурата, но се изхабихте — това е печалната констатация, която трѣбва да направя. — Народътъ иска не само промѣна на лица, а иска промѣна на методи, промѣна на начини на управление, иска създаване на новъ духъ въ това управление. Въ такива времена ще трѣбва да минемъ кѣмъ нова власт, която да създаде редъ, стабилност, условия за трудъ и прехрана, поминѣкъ на населението, да преминемъ даже кѣмъ ново производство.

Ние сме конституционалисти, г-да. Конституцията дава начини на разрешаване. Парламентитѣ, които сѣ избрали, трѣбва да ги потърсятъ. Азъ не съмъ екстрапарламентаристъ. Азъ казвамъ, че парламентитѣ трѣбва да потърсятъ начинитѣ и условията, при които такова криза, като тая, въ която днесъ се намираме, се преживяватъ и се разрешаватъ, а конституцията знае всички тѣзи начина и условия.

Следователно, въ тоя случай, неолобрияйки онова, което вие предлагате въ отговора на тронното слово, ние правимъ апелъ за обединение на всички добри воли, на всички умове, за създаване на нова власт, власт компетентна за мѣроприятия, не, както казватъ, решителни, а може би извънредно голѣми, извънредно отговорни. Защото, който ние днесъ преминаваме, е завои не само на България, той е и на други европейски държави; той засѣга може би цѣлата система на производство; той засѣга разни други социални проблеми. Новата власт трѣбва да даде чрезъ новъ редъ, чрезъ новъ поминѣкъ на населението, удовлетворение на неговитѣ нужди, следователно, да създаде новитѣ надежди, които трѣбва да окрилятъ българския народъ, защото безъ тѣхъ, ако ние, партии, ако ние, Парламентъ, не намѣримъ едно конституционно разрешение, той може да потърси изходъ другаде, а това ще бѣде катастрофа за него.

Съ тия думи азъ свършвамъ. Становището на нашата партия е свършено ясно. Ние сме действували досега съ примирителност и съ умѣреност, на каквато не бѣхме предметъ въ време на нашето управление. Както виждате, ние търсимъ общъ изходъ, и азъ съмъ увѣренъ, че въ добритѣ воли и въ разума на българския народъ и на българския Парламентъ ние трѣбва да намѣримъ и ще намѣримъ този изходъ. (Ръкоплѣскания отъ говориститѣ).

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Има думата народниятъ представителъ г. Петко Стояновъ.

П. Стояновъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Чувствувамъ, че въ момента, който преживяваме, като представители на своитѣ избиратели, като носители, изповѣдници на своитѣ убеждения, като ратници за осъществяването на едни политически концепции, цѣлата страна и демокрацията, на която ние сме служили и служимъ, преживяватъ действително важни, не искамъ да кажа критически, но съдбоносни, исторически времена. Не завои прави демокрацията въ своята история и въ своето дѣло, но завършва единъ методъ на действие и е заставена, поради своето собствено съзнание за отговорностъ поради своя опитъ отъ недалечното минало и отъ целитѣ, които си е поставила и които въ нейната сѣщностъ сѣ недѣлими отъ нейното дѣло и отъ нейното бъдеще, да поеме новъ пътъ, да пристѣпи кѣмъ нови методи, да свърши съ шаблонитѣ, да тури край на изхабяването на сили и срѣдства. Наистина, историческиятъ опитъ и близкото минало ни сѣ дали блестящи доказателства, че демокрацията твори бавно, че демокрацията действително твори скѣпо, но, отъ друга страна, въ баланса на тоя методъ на нейното действие стои редъ отъ завоевания, които оставатъ като крайжгълни исторически паметници за обща ориентировка, даже за нейнитѣ, на демокрацията врагове. Това, което демокрацията е извършила, колкото то да е било трудно и да е било резултатъ на лутания, на изхабяване на сили, е било едно отъ трайнитѣ завоевания, повтарямъ, съ които завоевания, въ цѣлата тѣхна редица, всички сѣ длъжни да се справятъ, и най-много нейнитѣ врагове. Чувството на всеобщо недоволство е обхванало не само нашата страна, не само насъ. И, успоредно съ това всеобщо чувство, стои едно забележително явление: угнетение, загуба на енергия, липса на съзнание, че трѣбва да се върши и че ще се дойде до резултатъ. Това е, което, отъ своя страна, откърва една голѣма перспектива за нова ориентация и за надежди, а отъ друга страна, това, което насъ, още повече при нашитѣ собствени домашни условия, ни дава още по-голѣмата вѣра за никакво губене на надежда, за никакво отчайване, отказване отъ поставенитѣ цели — това е обстоятелството, че успоредно съ това всеобщо недоволство, съ тия малки, незначителни резултати, които колективната и политически и обществено организирана инициатива дава въ нашата страна, както въ много страни, но въ нашата страна извънредно много, се работи повсемѣстно. Нѣма страна като нашата, дето да сѣ толкова съснени перспективитѣ, да сѣ толкова мизерни резултатитѣ отъ ежедневната работа на отдѣлни граждани, дето той да е изпълненъ съ голѣмата вѣра въ работенето, сѣ голѣмото упование и надежда въ резултатитѣ, които ще бждатъ добити въпрѣки всичко, и затова непрекъснато се работи. Това е единъ отъ голѣмитѣ запаси, единъ отъ най-голѣмитѣ фондове, съ които ние днесъ, демокрацията, живѣемъ. И отъ тамъ черпимъ ние голѣмата надежда, че, въпрѣки всички ония затруднения, въпрѣки всички ония отчаяния, за които отвѣкжде ни се пѣе на всевъзможни гами, демокрацията е въ правия свой пътъ, че тя ще намѣри своя методъ, ще намѣри и своитѣ предни представители, ще открие начинъ да разреши въпроситѣ. Това е нейно вътрешно, домашно дѣло — да се справи съ търсенето на методитѣ, съ търсенето на хората и на водачитѣ, съ търсенето на рационалната смѣтка. Тази вѣра, г. г. народни представители, пронзѣва всички насъ; ние не сме отчаяни, въпрѣки всички огорчения отъ всички видове, характери и размѣри. Ние не сме отчаяни и нѣма да се отчаемъ. Предъ насъ стои бждеще, кѣмъ него върви цѣлъ народъ напредъ съ своята демократическа мисль и, повтарямъ, демократически методъ на разсѣжление и обществена дисциплина. И заради това ние не си правимъ илюзии, както мнозина си правѣха илюзии, когато уповаваха на външни условия, че спасението отъ вънъ ще дойде, че то ще дойде тѣй, както известниятъ руски поетъ казваше — ще дойде баринтъ, господарьтъ, ще оправи всичко и всѣкого ще постави на мѣстото му. Напразна илюзия! Нѣма отъ вънъ да дойде

нищо и всеки един, който е харчил труд и е харчил мисъл да уповава на помощ от вън, той, който приспива народа с надежди от вън, с помощ от вън, той е неговият злейши враг. Помощ няма да дойде от вън, от никъде помощ няма да дойде. Трѣбват собствени рѣце, собственото съзнание, че тия лишения, които днес се изпитват, сѣ лишения, за да се кове воля, за да се кове новъ режимъ, ново право и новъ редъ. Това е единственото, което могат да създадат новитѣ творци. Всѣки, който мисли друго, който чака от вън, от господаритѣ, от богатитѣ, от силнитѣ да дойде помощта, той е чуждо орѣдие — позволете ми да употребя този изразъ — той е враг на собствения си народъ.

Ставаха конференции много, ставаха обсъждания на много мѣста, по различни поводи, и днес продължават да стават. Има едни, които сѣ вече перманентни — за разорѣжаването. Резултати не се получиха от тѣхъ. Въ областта на финанситѣ и специално на народостопанскитѣ въпроси, следъ една много продължителна и много почтена подготовка, се уреди, въ срѣдата на тази година, най-големата стопанска конференция, която досега организираното и културното човѣчество нѣкога е виждало — Лондонската конференция. Сега е прието и всички от всѣкъде ругаятъ тази конференция, че тя не дала никакви резултати, надѣвали се всички, че ще се получи нѣщо голямо, а не се получило абсолютно нищо. Кои сѣ тия, които сѣ се толкова много надѣвали? Това бѣха ония, които не виждаха при какви условия собствени тѣхни народи и тѣ самитѣ сѣ поставени да действуват и които уповаха, че ще дойде този баринъ от вън и ще уреди вътрешнитѣ имъ работи, къщата имъ ще уреди. Въ възторгъ от Лондонската конференция бѣха тия, които бѣха най-лековѣрнитѣ. Лондонската конференция не свърши сѣ фиаско, г-да; тя свърши сѣ издигането на нѣщо свършено реално, свършено неподлежащо на никакво съмнение и опровержение, а именно, че никой никому не може да помогне, защото самъ се нуждае отъ помощъ — и голямъ и малкъ. Капиталистическия съвремененъ строй — не искамъ да употребя жаргона на отсѣтстващитѣ, но това, което всѣки единъ нормално образованъ човѣкъ е длъженъ да знае — капиталистическия строй, сѣ своитѣ огромни вътрешни неуредици и противоречия, постави човѣчеството, при въоръжения миръ, въ крайно изхабяване на неговата сила. Днесъ на свѣтовния пазаръ и на никое друго тържище не сѣществуваша покупна сила — нѣма сѣ какво да се купи. А нужди огромни, нужди невѣроятни интегрирани, и благодарение на социалното ещепление и на голѣмата интелигентност на съвременния човѣкъ, тия нужди сѣ вече формулирани въ нѣща ясни, категорични, поставени като искания на обществената организация, начело сѣ държавата, а срѣдства не сѣществуватъ. Ето това доказа Лондонската конференция: тя доказа, че въ плоскостта на вземането на помощи нищо не може да стане и че има единъ начинъ на разрешение на този въпросъ — че сѣ собствени срѣдства въ собствената земя, въ собствения домъ разрешението на проблемата трѣбва да бѣде търсено. Само единъ вънкашен заемъ биде разрешенъ — заемътъ на австрийската република. Ама той бѣше разрешенъ преди — съгласието бѣше дадено преди откриването на Лондонската конференция. Спрѣ неговото допускане до котиране на французката борса въ Парижъ заради това, защото не бѣше известно какво поведение австрийската република ще вземе по отношение на новосъздалия се режимъ въ Германия. И когато австрийското републиканско правителство се обяви противъ хитлеризма, веднага заемътъ бѣше допустнатъ до котиране. Защо? Подобри ли се положението на австрийското стопанство, както класически до войната се разсѣждаше въ областта на финанситѣ и икономиката; обективнитѣ условия станаха ли по-благоприятни; кредитътъ на австрийската държава повдигна ли се; дефицитътъ въ австрийския бюджетъ изчезна ли? Нищо подобно. Дефицитътъ станаха два пѣти по-големи, отколкото бѣха дотогава. Защо се даде заемътъ? Ами затова, защото той бѣше политически заемъ. Сѣ такъвъ политически заемъ — нашата съседка Сърбия въоръжи своята войска; сѣ такъвъ политически заемъ унгарската държава навремето си стабилизира своята монета; сѣ такива политически заеми може, другаде и у насъ, утре да се направятъ много нѣща. Ако има държави, които ще правятъ политически комбинации, ще получатъ заеми. На тържището свободни срѣдства, пари, нѣма. И, следователно, кредитъ не сѣществуваша. Който говори за кредитъ, той заблуждава, г-да, или по-добре самъ е въ най-голямо заблуждение. Липсва покупна сила.

Лондонската конференция, следователно, показа това, което трѣбваше да разумѣятъ всички здравомислящи

граждани и държавници, патриоти — че разрешението на голѣмитѣ стопански, финансови и социални въпроси е единствено въ рѣцетѣ на народитѣ на собствени държави. Вън отъ това, друго разрешение не сѣществуваша. Нѣкогашнитѣ, първоначалнитѣ идеолози на капиталистическия строй, либералитѣ, икономическитѣ либерали, казваха: „Какъ може да се говори и въобще какъ може да става дума за помощи и размѣняване на ценности, когато не сѣществуваша никаква свобода; дайте свобода, и всичко ще излѣзе налице, всичко свободно ще си намѣри мѣстото — тамъ, където е най-големата полза, тамъ ще стиде онова, което е най-скѣпното, а тамъ, където е най-малката полза, ще отиде най-евтиното, и по този начинъ ще настѣпи едно равновесие въ печалбитѣ и интереситѣ, и обществената хармония ще бѣде постигната“. Илюзии! Нѣма такъвъ редъ, не сѣществуваша такава възможност. Въ една отъ конференциитѣ преди Стреза, а и въ Стреза, се приказваше — и това е една отъ тезитѣ на французкитѣ социални доктрини дори днесъ — „Премахнете митата и вие ще видите какво благополучие ще настѣпи за човѣчеството. Заблудението се сѣстои въ това, че се държатъ високи митата“. Защо сѣществуватъ, обаче, днеска високи мита? Ами че Англия, класическата страна на свободната търговия, дойде до режима на покровителството, и не само до режима на покровителството, но чрезъ Отавската конференция дойде до едно обединяване на колонитѣ сѣ метрополитата и постави граници на една такава голѣма територия, ограничи свободната размѣна: ще купуваме отъ метрополитата индустриални стоки, ще ѝ продаваме сурови индустриални материали; не смѣе тя вън отъ това, не смѣемъ и ние. И днесъ се казва: да, но това е отрицание на културата; вие се връщате къмъ стария меркантилистически строй. Не, г-да. Ако това бѣше нѣкакво заблуждение, ако ония, които се надѣватъ на нѣкаква помощ отъ вън, сѣ правитѣ, тогава работата щѣше да бѣде много проста. Нѣмаше да има икономически смисълъ всичко това, което се върши. А смисълътъ е много простъ. И Лондонската конференция го установи. Той е, че между собствени материали данни на всѣки единъ народъ и неговитѣ нужди сѣществуваша и трѣбба да бѣде установено и пазено известно съотношение. Задача на държавата е да пази това съотношение. Желаете *économie dirigée*, дирижизъмъ; желаете да виждате нѣщата такива, каквито тѣ сѣ — тогава вие стоите върху базата на собственото удовлетворение, въ рамкитѣ на създаденитѣ, на сѣществувашитѣ условия. Не можете да купувате отъ чужбина, защото нарушавате активния вашъ националенъ икономически балансъ; да продавате само — нѣма кой само да купува. Следователно, вие ще трѣбвате да търсите координацията между това, което ви трѣбва, за да удовлетворите вашитѣ нужди вътре въ страната, и онова, което вие можете да произведете вътре въ страната. Това е генералната база. Едни ни обвиниха, че това е заимстване отъ комунистическия порядъкъ. Заблуждение е! Защото нѣма комунистически порядъкъ; има държавенъ социализъмъ, държавно производство. Заблуждение е да се мисли, че сѣществуваша комунистически строй. Нѣма комунистически строй; има държавно нормиране, държавно производство, държавенъ контролъ. Защото критерийътъ за ползата отъ тоя режимъ сѣ само партийнитѣ приятели и дирижоритѣ на порядъка, а не масата, не народътъ. Западноевропейската култура върви къмъ това, макаръ, сравнително, по-бавно. Тя държи на този критерий: гражданитѣ, неговата свобода и независимост, неговитѣ нужди и неговото благополучие.

Ето защо Лондонската конференция никого не разочарова, освенъ наивнитѣ. Тя откри истинската действителност. Може би тя показа и нѣщо друго, което трѣбваше да се има предъ видъ и което прѣчи на човѣчеството днесъ да се освободи отъ онова, което не му позволява да прояви всичкитѣ си таланти и творчество въ тая посока, за която говоримъ. Първо, това сѣ военнитѣ задължения, дълговетѣ отъ войната, сѣ които днесъ се изтезава и живѣе съвременна културна Европа и Америка. Безъ освобождаването отъ тѣзи военни задължения, никакво съглашение не може да стане на свѣта. Лондонската конференция не се закри, тя продължава, но тя се отложи, за да отидатъ представителитѣ на Англия въ Вашингтонъ да водятъ преговори за военнитѣ дългове, за които и Ерио навремето, преди откриването на конференцията, отиде въ Вашингтонъ. Безъ уреждането на военнитѣ задължения — предложението на Англия за заплащане само 10% значи заличаване на тѣзи военни дългове — разрешение на въпроса не може да има.

Второто нѣщо, което е характерно — а то е още по-трудно да бѣде постигнато — е, че финансовиятъ капиталъ въ свѣта е една икономическа категория, спрямо

която досега не са могли да се вземат мърки. Още няма сила политическа — нито е комунистическата държава, нито е западноевропейската държава — която да внуши на финансовия капитал, че той има социални задължения. Индустриалният капитал знае тия свои задължения. Той е имобилизиран и носи всичките последствия на съвременното стопанско положение. Финансовият капитал, обаче, е свободен. Ето къде е центърът на тежестта. Със него днес по буржуазно, т. е. на базата на най-големите ползи, разсъждават и водят разговори и самите комунисти от Русия. И заради това заключавам: въ наше общество, въ нашите политически дискусии и въ разсъжденията си изобщо, ние трябва да елиминираме външната обстановка. Твърде много е злоупотребявано, твърде много е спекулирано с нея, много е сконтирано върху нея, за да се оправдае, или за да се обясни онова, което става. Нито помощ ще дойде от вън, нито въобще някое отслабване на положението ще настъпи, докато не бъдат заличени военните задължения, задълженията от войната — а въ тях са и репарациите — и докато не бъдат ревизирани задълженията, направени въ друга валута и изплащани днес въ съвременна валута, от една страна, и, от друга страна, дотогава, докогато режимът за контрола на финансовия капитал не бъде установен. Днес всеки от нас има задължения. Работникът е длъжен да работи върху това, че му е гарантиран 8-часов работен ден и му са гарантирани всички облаги въ несчастни случаи. Длъжен е обикновеният гражданин, стопанин, занаятчия да работи и да плаща. Само носителите на финансовия капитал са свободни. Те още продължават да теоритизират съ аксиомата на скачени съдове. Съгласие въ културния свят по този въпрос няма. Днес съ него конкурират даже ония, които въ Западна Европа мислят малко по социално-политически, предприемат съответните мърки. Конкурират съ всичко това, за да осуетят това дело, комунистите, които дават всички аванси на този финансов капитал, за да дойде там да има даде възможност да запазят строя, да запазят своята политическа сила, разрушавайки основата на своето стопанско съществуване.

Моето заключение, г. г. народни представители, от всичко, което казах дотук, е следното. Нашите досегашни разсъждения, които, за голямо съжаление, през режима след 9 юний се повтаряха и бяха взели шаблонен характер — „Криза има въ България, причината на лишенята иде от вън“ — се повтарят и до днес. Аз не искам да твърдя, че ние живеем въ една друга обстановка, която ни дава право да мислим, че се намираме на Робинзонови острови и заради това живеем при други условия и, следователно, трябва да действаме другояче. Ние живеем въ културния свят; върху нас оказват влияние всички, които идват от там, а ние оказваме, колкото и да сме малки, своето влияние по отношение на тях. Но въпросът е там, че когато не може да се очакват никакви съдействия или помощи — ще повторя още един път това — от чужбина, да се теоритизира около причината, която иде от вън и, следователно, която ние не можем да премахнем, защото не е въ нашите сили, последствията на която са такива, които ние трябва да приемем и съ които трябва да се справим е една теза свършено погрешна, затова защото ние имаме собствен свой контингент от труд. Аз казах, че никога не е работено съ по-голяма интензивност и съ по-голямо желание да се работи, отколкото днес, когато цените са мизерни и резултатите от цълата реколта нищо не струват. Аз сам познавам тези хора, които днес имат 500 крини кукуруз; съ него те преди 5 години имаха 40.000 л. годишен доход, а днес те не могат да продадат крината за повече от 5 или най-много 8 л., а това са 4.000 л. — значи, 10 пъти по-малко доход след 4 години, при непрекъснат труд. Това не е катастрофа, г-да, това е социална революция. Кой я е причинил? Падането на цените — общата причина. Но съотношението между цените на тия продукти и цените на другите продукти, съ които трябва да се удовлетворят нуждите, външният пазар ли, светът ли, Америка ли, Рузвелт ли съ своята инфлация урежда? Не. Българската държава, българското правителство, ние, съ нашите организации, съ нашия менталитет и съ нашето избиване от изпълнение на граждански си и социални си дълг. Ето на тая база аз мисля че, по силата на всичките тези констатации, е потребно да се постави проблемата въ своята широта. Ние не можем да допуснем, следователно, че другояче могат да бъдат разрешени въпросите, освен върху базата на ясното и точното познаване на нашата действителност.

Г. г. народни представители! Българският избирател на 21 юний 1931 г. свършено ясно и категорично каза своето мнение. Той не избра нас, за да прогони други. Който така схваща това, което той извърши тогава, той е на много погрешен път, той е свършено заблуден. И мене тук, въ продължение на две години и нещо, тези постоянни пререкания, че това станало, онова не станало, ми са правила и продължават да ми правят най-отегчаващо впечатление. Да се наддумваме ние тук, кой е прав и кой не е прав, много малко ще допринесем за разрешението на задачата, г-да. Аз не искам да изпадна въ сантиментализъм и да кажа: г-да, дайте да си подадем ръце — защото знаем, че няма да си подадем ръцете, не защото не желаем, но защото имаме други разбирания. Но аз казвам: обстановката е дадена. Който мисли пред нея, той върши престъпление, той унижава себе си. Тая обстановка е една. Тя не може да бъде за различните представители на общественото мнение различна, защото тя опира до основните, примордиалните условия, при които живее нашият народ.

Следователно, въ комбинацията на тия обективни данни ние можем да намеримъ обяснението и да кажем: аз не съм съгласен съ вас заради това, защото вие стоите върху базата на свободата, заради туй, защото вие теоритизирате голямия максимален интерес, който всеки един може съ свои собствени усилия, въ рамките на гражданските свободи, които му дава нашата правова държава, да реализира, и реализира ли го, обществените богатства ще се увеличават и общественото благополучие е гарантирано, благосъстоянието на нацията е повишено. Аз стоя на една друга база и казвам: свобода стопанска не съществува. Който мисли, че съществува стопанска свобода, той се заблуждава. Ние сме свързани въ всичко — и въ владението, и въ разполагането, и въ експлоатацията, и въ използването на производствените фактори, при материалните условия, при които е дадена нацията. Ние сме свързани органически, не сме свободни. И само тогава, когато осъзнаем тия връзки, които имаме, съ тия основни, първични причини, ние ще можем да разрешим въпросите.

Има един факт, г-да. Общият характер — не казвам общият размах, той не е толкова важен — на националния доход на българина е, че той е продукт на неговия непрекъснат и баснословно естивен труд. Днес цените на индустриалните произведения са повишени. Днес лихвата на капитала, наемът на капитала е повишен, не отговаря на онова, което е срѣден, нормален рентабилитет на главния представител на благосъстояние и заможност — на труда. Само надницата днес е намалѣла. Трудът на занаятчия, трудът на работника, трудът на земеделеца, на децата му, на жена му, на добитъка му днес са абсолютно нищожни величини. Въ изчислението на обикновения срѣден доход на българския гражданин, трудът от сутринта до срѣд нощ на децата му, на жена му, на добитъка му, днес не играе абсолютно никаква роля. Той не влиза въ изчислението. Ще рече, че ние тук имаме едно абсолютно обществено и стопанско игнориране на нещо невъобразно голямо, но абсолютно обезценено. Оттук следва задачата на ония, които, като мене, смятат, че не съществува никаква стопанска свобода, а има само стопанска обвързаност. А тая задача е: да се валоризира тая обезценена величина. Когато вие ще валоризирате труда на занаятчия, на земеделеца, на неговата жена, на неговите деца, на неговия добитък, тогава вие ще дойдете до едно по-справедливо разрешение на задачата, до едно по-правилно разпределение на националния доход, т. е. вие ще дадете цена на нещо, което е обезценено, и ще намалите цената на онова, стойността на което е повишена, за да се постигне едно изравняване.

Това е задачата на управляемата икономика. Въ това отношение аз абсолютно не се различавам от ония, които днес носят тежестите на управлението, напр., въ Франция. Вижте декларациите и на по-предшния кабинет, и на днешния кабинет. Онзи ден г. Саро прочете една декларация — този принцип е въ нейната основа. Вземете речите на г. Даладиѣ, недавна произнесенни, и вие ще видите абсолютна тъждественост. И тук, въ конференцията на демократическите и радикалните партии, един от представителите на френския парламент, г. Биѣне произнесе една блестяща реч, въ която въ много кратко резюме разви тая мисъл, тая идея.

Кое е моето заключение, г. г. народни представители, от всичко това? То е, че ние се намираме при една обстановка, въ която трябва да бъде извършено едно правилно изчисление, чрез съответните коефициенти, на

всички участващи фактори въ стопанското и социално съществуване на нацията. Наистина, въ много отношения тоя мой постулат е вулгаризиран: трѣбва да стане изравняване въ ценитѣ на индустриалнитѣ произведения съ тия на земеделскитѣ. Може да стане това нѣщо, но какъ: въ едно пълно изравняване? Не, това не може да се мисли, но трѣбва да бѣде открито съотношението — това е задачата на управлението — което да бѣде основата за нивелиране на цѣлото стопанство.

Г-да! Съ пререканията, които ние си правимъ, никога не можемъ да дойдемъ до този планъ. Безъ разрешението на тая задача, безъ откриването на тая формула, г-да, недейте си прави илюзии, нито единъ въпросъ нѣма да бѣде разрешенъ. Защото, ако вие ще оставите подъ знака на пълното обезценение труда на единъ народъ, а всичко друго ще го валоризираме съгласно условията на тържището, вие ще имате очевидно едно фалшифициране на общата концепция и за stabilitetъ въ този народъ; вие несъмнено ще дойдете до пълно разрушение на основата на неговото съществуване, до неговото революционизиране.

На 21 юний българскиятъ избирателъ именно постави тази задача за разрешение. Ако управлението до 21 юний разбираше задачата си и бѣше се приближило къмъ нейното разрешение, или бѣше открито методитѣ, за да фамилиаризира, да уясни елементитѣ, съ които би могло да разреши задачата, то това правителство щѣше да бѣде и до днесъ; 21 юний нѣмаше да има. Тогавашинитѣ управници, обаче, не започнаха да разрешаватъ този въпросъ, и затова 21 юний ги постави предъ резултата, който е извѣстенъ на всички ни. Това е отъ чисто стопанско гледище. Но и отъ социалполитическо гледище 21 юний 1931 г. даде своитѣ поуки: 21 юний 1931 г. бѣ резултатъ на едно пълно ориентиране въ нашето социалполитическо развитие. Пълниятъ този непрестаненъ процесъ на обедняване на маситѣ, който заплашва днесъ — ималъ съмъ случай и другъ пътъ да го кажа отъ това мѣсто, когато говорихъ веднѣжъ за Земеделската банка — съ пълно пролетаризиране цѣли обществени групи, на първо мѣсто земеделцитѣ, които нѣматъ повече отъ 40 декара земя, е социалната страна на акта отъ 21 юний. Българскиятъ народъ на 21 юний заяви, че той не може да асимилира своето пролетаризиране, че той иска да тури край на това обедняване, че той иска една политика, иска едно управление, което да му даде социална помощъ, да остане той самостоятеленъ стопанинъ, спокоенъ да изхранва себе си и своето семейство и да бѣде господаръ на своя собственъ домъ.

С. Митковъ (з): И за свобода се е борилъ

П. Стояновъ (д): И въ финансово отношение 21 юний има сѣщо така своята страна. Управлението съ дефицити, управлението съ бюджети, които надминаватъ способноститѣ на народното стопанство да плати едно управление, което несъмнено води къмъ единъ огроменъ резултатъ, а именно, води къмъ пълното катастрофиране на най-главния инструментъ за култура, на най-главния инструментъ за стопанско добруване — българската държава. Българскиятъ народъ, чрезъ своя избирателенъ корпусъ, заяви на 21 юний пълното свое право на собственостъ върху това абсолютно негово богатство — българската държава; заяви желанието си да не я даде само на ония, които сѣ богати, да не я остави само на ония, които могатъ да иматъ, а да я задържи за всички и най-главно за ония, които сѣ предъ опасностъ да изгубятъ всичко, да я задържи за ония, които нѣматъ, които сѣ слаби, за да иматъ тѣ опора, да запазятъ положението си на самостоятелни граждани и на самостоятелни стопани.

Ето защо азъ не сподѣлямъ възгледа на преждеговорившия, уважаемиятъ г. Молловъ, че Народниятъ блокъ свършилъ своята мисия. А-а-а, той не е свършилъ своята мисия.

Г. Василевъ (д.сг): Още не я започналъ!

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Вие 8 години имате опити въ друго направление. Почакайте сега.

Г. Василевъ (д.сг): Ще чакаме и 18 години, стига да искате, но правете опити.

П. Стояновъ (д): Моля, г-да! Азъ казахъ, че чрезъ пререкания нѣма да дойдемъ до никакво разрешение на въпроса. Мислите ли вие, че вашата платформа ще стане

по-добра, ако ме пресичате? Щомъ имате да оспорвате, ще станете тукъ — има свободна трибуна — и ще оспорвате. Българскиятъ народъ, българскиятъ избирателъ чака всѣкого одного да го чуе, защото иска да си изясни положението и да разреши въпроситѣ. На 21 юний 1931 г. той бѣше господаръ и сега пакъ се готви да бѣде господаръ въ скоро време.

Г. Василевъ (д.сг): Измаменъ господаръ!

С. Митковъ (з): Новъ 21 юний!

П. Стояновъ (д): Азъ не сподѣлямъ възгледитѣ на преждеговорившия ораторъ, уважаемиятъ г. Владимиръ Молловъ, защото Народниятъ блокъ има съзнанието за поставенитѣ задачи. Той не е изхабилъ всичкитѣ свои сили, за да не може да намѣри правилното разрешение на въпроситѣ. (Оживление всрѣдъ сговориститѣ)

Нѣкой отъ земеделцитѣ: Това е вѣрно.

П. Стояновъ (д): Той има пълната увѣреностъ въ себе си и носи своята отговорностъ за това, че ще създаде инструментитѣ за разрешаването на проблемитѣ. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството) Когато имаме такова блестящо доказателство за непрекъснатата денонощна работа и съзнанието да се търпи това обезценяване на главния стопански факторъ — трудътъ — о, това е голѣмъ запасъ за енергия, това е голѣма скоба за инициатива и за творчество! Народниятъ блокъ има и ще има това съзнание за новото творчество, и той ще даде това ново творчество, почитаеми г. г. народни представители!

В. Коевски (нац. л. П): Кога?

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Ето, и Вие сте запасъ, и Вие сте резерва. (Оживление всрѣдъ мнозинството)

П. Стояновъ (д): Г. г. народни представители! Двата заема, които се склучиха преди 21 юний 1931 г., представляваха отъ себе си крѣгла сума отъ 5 милиарда български лева. Тогавашиното управление, при най-голѣмо пренебрежение на общия интересъ, не преобърна тѣзи 5 милиарда лева въ златенъ шокъ поне, за да увеличи съ това резервитѣ за постепенно омѣршавяващия български левъ.

Т. Тонковъ (з): Стопиха се като снѣгъ и двата.

П. Стояновъ (д): То не преобърна тѣзи 5 милиарда лева въ единъ експлоатационенъ връщачъ се капиталъ вътре въ страната, а направи нѣщо, което представлява отъ себе си единъ абсолютенъ минусъ. И съ това ще си обясните много отъ нѣщата, които ставатъ днесъ. Тия 5 милиарда за единъ много краткъ периодъ, отъ 1 януарий 1929 г. до 15 мартъ 1930 г., за 15 месеца само — двата отъ тѣхъ предварително — се преобърнаха въ свръхвнѣшност на чуждестранни стоки. И вмѣсто тия пари — да дойдатъ тукъ, . . .

Министъръ С. Стефановъ: Излѣзоха навънъ.

П. Стояновъ (д): . . . да бѣде ясно, че българското народно стопанство отива въ задължения да създава резерви и да укрепва своитѣ позиции тукъ въ страната — това е най-чиста теза отъ самото начало — тия 5 милиарда се преобърнаха, както казахъ, въ плащане на излишнитѣ стоки, които бѣха на външния пазаръ. Вземахъ се пари, за да се купятъ стоки, задължихме се по държавна смѣтка, за да наводнимъ тържището съ излишни стоки и за да практикуваме кредитната инфлация, която имаше за резултатъ намалението на девизитѣ, съ които разполагаше Българската народна банка. Нѣщо друго. Отъ 1930 г. цената на българското жито започна да намалява, защото тогавашиниятъ — сега покойникъ — вашъ (Къмъ сговориститѣ) шефъ . . .

Министъръ С. Стефановъ: Отъ 1929 г., г. Стояновъ.

П. Стояновъ (д): Моля, известни ми сѣ мене датитѣ. . . . купи сръбско жито, защото той смѣташе, че трѣбва да се задоволи българскиятъ земеделецъ съ 16—18 златни стотинки за 1 кгр. жито — всичко въ повече е забранено да го получи. А трѣбваше да се разбере, че при съвременнитѣ условия вътрешната цена на продуктитѣ, и, главно, на масовитѣ произведения на народа, не може да се приравнява съ онова, което ставаше на външния пазаръ. И днесъ най-консервативниятъ финансовъ министъръ на

Франция, г. Рейно — единът от най-големите им и умни хора — когато прави своите разсъждения относително цената на житото на французкия навар, казва: „Ние имаме съ около 40% по-скъпо житото на вътрешния пазар, и това държим да го направим“.

Г. Василев (д. сг): Много повече, не 40%.

П. Стоянов (д): По онова време, когато беше министър на финансите. . .

Г. Василев (д. сг): Кое онова време? Коя дата? За кое време говорите?

П. Стоянов (д): Датите ще Ви ги кажа, а г. Григоръ Василев, друг път. Аз говоря за 40%, аз не говоря за абсолютни цифри — не е важна абсолютната цена, важно е отношението — 40% надъ онова, което иначе би тръбвало да бъде цената. Защо? Защото само по тоя начин на онова огромно количество от консоматори-производители, които се наричатъ французки земледълци, покупните им способности тръбват да бъдат увеличени за сметка на един по-голям дял от общия национален доход. — Следователно, когато се внесе у насъ тоя жито, за да намали цената, това бѣ първият ударъ, който се нанесе върху цената на житните произведения у насъ. И оттогава ние имаме едно постепенно намаление на тая цена до днесъ. Азъ ще цитирамъ после няколко данни, за да се види това нѣщо. Това показва само едно, че, несъмнено, обстановката е друга — тя е обстановка, за която всѣки единъ тръбват да носи своите отговорности и всѣки единъ тръбват да се справи съ нея. Съ това азъ не искамъ да кажа, че управляващите се освобождават отъ тѣхните задължения, но тръбват да се знае цѣлата обстановка, нейната същност. Мнозина днесъ пренебрегватъ всичките тѣзи стопански и социални условия и веднага измислятъ формули за разрешаване на въпросите, изключително само чрезъ политиката. Това е популярната днесъ теза: кризисъ въ парламентаризма, ликвидация на парламентаризма, силната, новата властъ тръбват да дойде, за да тури край на всички тѣзи кризи. Какъ, съ какъвъ планъ, въ името на що, азъ не знамъ, въпрѣки че съмъ си далъ доста трудъ да следя тия, които застъпватъ тази теза — чрезъ политика и чрезъ силна властъ да бъдатъ разрешени тѣзи проблеми, които гнетятъ днесъ българското гражданство и българската държава — казали ли съ нѣщо. Азъ не съмъ намѣрилъ досега нищо. Съ простите фрази за силната властъ, за авторитетната властъ, за компетентната властъ, о-о-о, ние сме повече съгласни, отколкото тѣзи, които изтъкватъ тѣзи лозунги и ги правятъ своя собственост. Ние сме за компетентна, за силна властъ.

Р. Маджаровъ (д. сг): Нали вие сте на властъ, дайте я! Вие имате всичката възможност да я дадете.

Отъ земледѣлците: Вие я имате вчера.

Министър-председател Н. Мушановъ: Видѣхме малко отъ васъ, какво значи силна властъ, затова не щемъ да подражаваме.

Р. Маджаровъ (д. сг): Едно правителство, което уважава себе си, то работи, то не иска. Ние можемъ да искаме силна властъ, а вие можете да я дадете.

Министър-председател Н. Мушановъ: Азъ не съмъ искалъ силна властъ. Когато чуете правителството какво ще ви говори, тогава ми възрадете. Ще дойде и то.

В. Коевски (нац. л. П): Нали е вашъ ораторъ?

Министър-председател Н. Мушановъ: Ораторътъ си е ораторъ. Ораторътъ е свободенъ да си каже мнението. Има много работи да ви кажа азъ, които вие не виждате.

П. Стояновъ (д): Силната властъ не е властта на терора, не може да бъде властта на игнорирането на масовите интереси.

Г. Василев (д. сг) Съгласни сме напълно.

П. Стояновъ (д): Силната властъ е властта на пълното знание на цѣлата обстановка, силната и авторитетна властъ е властта, която е въ контактъ съ масите, а не въ контактъ съ отделните групи.

Н. Пждаревъ (д. сг. Ц): Сегашната такава ли е?

П. Стояновъ (д): Силната властъ е властта на компетентността, а не на невежия, на роднините и на покровителствуваните.

Р. Маджаровъ (д. сг): Обърни се къмъ тамъ. (Сочи мнозинството) Вие сте на властъ сега.

П. Стояновъ (д): Силната властъ е властта на прѣкото творчество, а не на съченето издигащите се и на пренебрегването на масите. И когато вие, нѣкои отъ тукъ (Сочи лѣвицата), ни проповѣдвате, че вашата силна властъ е властта да вземете чрезъ бюлетината управлението и следъ това да униожите и Парламентътъ и права на гражданите, ние на това ви отговаряме: тази властъ е властъ узурпаторска, тази властъ е властъ подла, тя иска съ доверието на масите да униожитъ тѣзи маси и да осигури господството на отделни котерийни групи.

Нека не си правимъ илюзии! Парламентарниятъ строй е труденъ строй, той е сложенъ, поради сложни отношения. Не можемъ да се похвалимъ съ българския парламентаризмъ, о-о-о, да, не можемъ, защото и въ него котерийността, груповите интереси, роднинските групи успѣватъ да получатъ преднина. Но парламентаризмътъ, г-да, не е и не може да бъде само фраза. Той е дѣло, той е непосредствено съотношение между управляващи и управляеми. Тоя парламентаризмъ е въ основата на нашия концепции. Фактътъ, че той въ единъ даденъ моментъ не може да се излѣе непосредствено въ действителността, не подлежи на никакво съмнение; че нашиятъ парламентаризмъ и нашиятъ желания да бъде парламентарниятъ строй у насъ не може да съвпадне съ онова, което въ Франция и въ Белгия може да се прави — това не подлежи на съмнение. Но има едно, което ни отличава отъ всички васъ: то е това, че ние стоимъ на своя постъ и носимъ всичките тежести за указването на всичките недостатѣци, които сме кадри да ги видимъ и да ги сочимъ.

А. Пиронковъ (д. сг): Трѣбват да ги отстраняватъ, а не само да ги сочатъ.

П. Стояновъ (д): Ето, тамъ се ние различаваме отъ васъ. Ние не използваме създаденото положение: ние не събираме командировките, не събираме покровителствуванията отъ институти, а ние стоимъ на становището: всѣкога да указваме тия недостатѣци, и имаме куража . . .

П. Стайновъ (д. сг): Кои „ние“?

П. Стояновъ (д): Представителитъ на демокрацията.

П. Стайновъ (д. сг): На Демократическата партия?

П. Стояновъ (д): Не само на Демократическата партия, но на демокрацията, на Народния блокъ.

Министър-председател Н. Мушановъ: (Къмъ П. Стайновъ) И вие сте демокрация.

Нѣкой отъ мнозинството: Ама отъ старата демокрация, а ние сме отъ младата.

П. Стояновъ (д): Азъ не се съмнявамъ, че въ тая наша борба имаме пълното ваше съдействие (Оживление всрѣдъ сговористите)

А. Пиронковъ (д. сг): Ще ви го дадемъ, но искаме резултати.

П. Стояновъ (д): Ние сме напълно убедени въ вашето съдействие, заради туй, защото, когато дойдохъ чужденците тукъ, известни свѣтовни демократи, вие бѣхте най-близо до тѣхъ и ги убеждавахте въ вашата демократичност, въ вашия демократизмъ. Азъ съмъ убеденъ въ това, че вие сте имъ казали, какво тукъ вие сте проводници на най-прѣкия и най-почтения демократизмъ, че вие знаете дефектите на нашия демократизмъ и че вие се борите срещу тия дефекти. Иначе, вие нѣма да сте почтени хора. А че вие бѣхте най-близо до тѣхъ и че ние не можехме да се допремъ до тѣхъ, това е сѣщо така всеобщо известенъ фактъ.

А. Пиронковъ (д. сг): Отъ това, слава Богу, не сте загубили нищо, нито България е загубила.

В. Янакиевъ (нац. л): Особено демократизмътъ на г. Петко Стайновъ. Той е голѣмъ демократъ!

Председателстващ Н. Шоповъ: Свършвате ли, г. Стояновъ?

П. Стояновъ (д): Нѣма единъ часъ какъ говоря; говорилъ съмъ 40 минути; имамъ да говоря още 1 часъ и 20 минути.

А. Циганчевъ (з): Молловъ говори 2½ часа.

С. Митковъ (з): Да вдигнемъ заседанието за понеделникъ.

Министъръ д-ръ А. Гиргиновъ: Да продължимъ поне до 8 ч.

П. Стояновъ (д): Новото управление, което Демократическиятъ сговоръ не можа да даде, и въ продължение на повече отъ 8 години той напѣва всичкитъ свои сили да го създаде, очевидно, на 21 юний намѣри, въ лицето на избирателитъ, новитъ свои представители. Демократическиятъ сговоръ си отиде затова, защото той не можа да даде върху тази широка база това ново управление. Е добре, Народниятъ блокъ, съ всичката онази мудностъ, която има въ своята дейностъ, съ всичкитъ ония препятствия, които трѣбва да предотврати — и външнии, и вътрешни — има достатъчно сили и достатъчно самокритика да постави проблемитъ въ тѣхната пълнота правилно и да координира силитъ си, за да намѣри разрешението на тия проблеми. (Оживление всрѣдъ лѣвицата)

В. Коевски (нац. л. П): Де ги? Ние се съмняваме дали има такива сили.

Н. Пждаревъ (д. сг. Ц): Сили въ блока може да има. Важно е управлението на блока поставя ли въпроси за разрешение. Ако тия сили сѣ дълбокъ резервъ, каква полза има държавата отъ това?

Председателстващ Н. Шоповъ: (Звъни)

П. Стояновъ (д): Каква е обстановката, почитаеми г-да, при която има днесъ да се работи?

Азъ тукъ ще изгъкна само нѣколко данни много набързо, за да илюстрирамъ своята мисль, че условията, при които ние сме поставени днесъ да работимъ, сѣ действително тежки, но тѣ иматъ въ себе си едно много ясно указание, въ каква посока е потребно да се действа и действително ще се действа.

Н. Пждаревъ (д. сг. Ц): Ако искате да сте конкретни...

Председателстващ Н. Шоповъ: (Звъни)

П. Стояновъ (д): (Къмъ Н. Пждаревъ) Моля Ви се! Вие, изглежда, нѣмате елементарно уважение къмъ мене!

Министъръ С. Стефановъ: Г. Пждаревъ! Дайте възможностъ да се говори. Всички слушаме тукъ. Недейте така!

П. Таслаковъ (д): (Къмъ Н. Пждаревъ) Уважавайте себе си! Недейте прави тѣзи работи, защото сте старъ политикъ. Слушайте оратора, когато ви говори.

П. Стояновъ (д): Обстановката, при която ние имаме днесъ да работимъ, г. г. народни представители, е особена и трѣбва много правилно да се схване. Азъ ще започна само съ нѣколко данни.

Отъ 1929 г. до 1933 г. имаме следното положение. Артикулитъ за вътрешна консомация, като смѣтнемъ тѣхното ниво на 1929 г. 2.883, равно на 100, на 1932 г. сѣ 65.97, значи, съ повече отъ 1/3 намаление, а днесъ, въ края на 1933 г., сѣ около 63.30.

Г. Т. Дананловъ (д. сг): Ама цената на хлѣба е все същата.

Д-ръ И. Бешковъ (з): За кон артикули става дума, г. професоре?

П. Стояновъ (д): За износнитъ артикули. Когато дойда да говоря за хлѣба, тогава ще ме питате, г. Дананловъ. Уважаеми г. г. народни представители! Азъ има да изнасямъ много материали и съмъ готовъ да отговоря на всички въпроси, които ще ми зададете, обаче задайте ми ги накрая, когато ще привърша, за да не ми отнемате времето сега, отъ една страна, а, отъ друга страна, за да

не ви давамъ разпокъсани отговори. Азъ съмъ готовъ да ви дамъ отговоръ, ако мога да ви го дамъ.

Нивото на износнитъ артикули — обърнете внимание на това, г-да — отъ 3.695, взето за 100, на 1929 г., става на 1932 г. 45.50 — значи, имаме повече отъ 55% намаление на износнитъ артикули на българския народъ, това, съ което живѣемъ ние — ...

Министъръ С. Стефановъ: По стойностъ.

П. Стояновъ (д): ... и на 1933 г. дохожда на 36.59, кръгло 37. Срещу 100 на 1929 г., то е намалѣло съ 66% само въ 5 години.

Вноснитъ артикули, които на 1929 г. започватъ отъ едно ниво 3.122, равно на 100, на 1932 г. дохождатъ на 72.87, на месецъ октомврий 1933 г., за 10-тѣ месеци, е 72.68 — забележете какъвъ стабилитетъ! — или, иначе казано, имаме намаление съ нѣкакви си 28%. И, най-после, при всички тия три основни категории отъ артикули, които съ своитъ цени даватъ общото ниво на нашето стопанско положение и на нашата платежна способностъ по отношение на външното тържище, при единъ индексъ срѣдно 3.205, равно на 100, въ 1929 г., 57.91 на 1932 г., 52.29 на 1933 г., месецъ октомврий, това ще рече, че ние имаме, както казахъ и по-рано, не едно катастрофално намаление на ценитъ, а имаме едно революционно спадане на ценитъ. При това, обаче, трѣбва да се отбележи решително, категорично, безъ въкакво ограничение, че докато 66% спадатъ ценитъ на артикулитъ, които ние изнасяме въ чужбина, ценитъ на артикулитъ, които внасяме отъ чужбина, сѣ спаднали съ 28%; или че разстоянието между ценитъ, което е било на 1929 г., се е изразявало за износнитъ артикули 3.695, а за вноснитъ артикули 3.122, а сега имаме тѣкмо обратното: съ 2/3 намаление на износа и само съ 28% намаление на вноса.

Това очевидно иде, г-да, да даде картината още отъ самото начало. Не е легенда, че ценитъ на индустриалнитъ и вноснитъ стоки не спадатъ и че нѣма абсолютно никакъвъ паралелизъмъ между тѣхъ и ценитъ на производенията на българския селянинъ.

Азъ ще приведа още нѣкои цифри и ще искамъ на тѣхъ да се обърне нужното внимание. Когато говоримъ, че индустриалнитъ произведения действително иматъ една цена, която фрапира и която внася голѣмъ дисонансъ въ вътрешното тържище и засилва процеса на обедняването, ние не говоримъ легенди. Азъ ще ви приведа само единъ примѣръ въ допълнение на това, което общо изложихъ досега за всички артикули.

Да вземемъ ценитъ на памучнитъ платове. Азъ вземамъ ония артикули, които най-много се купуватъ и сѣ потребни на маситъ. Така наречениятъ американъ, който плаща мито за 100 кгр. 250 л. златни, което за 1 кгр. прави 81 л., а за 1 м., който тежи 200 грама, прави 14.58 л., въ Англия струва единъ ярдъ 2½ пени, т. е. 5 л. метърътъ, а фабрика „Фортуна“ въ България го продава № 9.350 по 19.90 л. единиятъ метъръ на едро. Значи, г-да, при 5 л. метърътъ въ Англия и при мито 14.59 л., фабрика „Фортуна“, като го продава по 19.90 л., взема 31 стотинки повече плюсъ митото.

Д-ръ И. Бешковъ (з): Събира ги и ги туря въ джоба.

П. Стояновъ (д): Хасе. Митото за 100 кгр. е 360 л. златни, което прави 116.64 л. за единъ килограмъ. Единъ ярдъ плаща мито 11.50 л. Въ Англия единъ ярдъ струва, продажна цена, 4 пени, равни на 10 л. Следователно, донесено у насъ отъ странство, трѣбва да се продава единиятъ ярдъ 21.50 л. Обаче фабрика „Глория“ го продава, и то по-просто качество, на едро единиятъ метъръ 24.40 л., значи, съ 2.90 л., кръгло съ 3 л. по-скѣпо.

Оксфордъ. Митото за 100 кгр. е 450 л. златни, а за единъ килограмъ — 145.80 л. Единиятъ метъръ плаща мито 16.20 л. Въ чужбина се продава 9.10 л. метърътъ, а въ България се продава 16.80 л. метърътъ. Тукъ пълното мито не е англобирано въ цената.

Сатенъ. Митото за 100 кгр. е 450 л. златни, а за единъ килограмъ — 145.80 л. На единъ ярдъ сатенъ се плаща 12 л. мито. Въ чужбина единъ ярдъ се продава за 22 л. Донесенъ тукъ, би трѣбвало да се продава по 34 л. единиятъ ярдъ. Фабрика „Фортина“ продава сатена, така нареченъ „Франческо“, по 35.50 л. метърътъ, който въ странство се продава по 25 л. метърътъ. Значи, съ 10.50 л. по-скѣпо, приблизително колкото е митото.

Шеваспуртъ сѣщо така е единъ артикулъ, който много се купува. Митото за единъ килограмъ при 100 кв. см. е 162.88 л.; единиятъ метъръ плаща мито 13 л. Въ чуж-

бина шеваспуртът се купува 6 л., а фабрика „Фортуна“ го продава по 18.65 л. на едро. За други артикули нѣма да говоря.

В. Коевски (нац. л. II): Това е родна индустрия!

П. Стояновъ (д): Очевидно е, г-да, че въ случая има единъ голѣмъ дисонансъ. Азъ ще ви приведа и други нѣкои примѣри. Памучната прежда, която се продава у насъ надъ 300 л., струва 150—180 л. пакетътъ; торби ютени, 2-5 ливри, които се продаватъ въ чужбина 12—13 л., у насъ се продаватъ 45 л.; каса стѣкла за прозорци струва въ чужбина 300 л., а у насъ около 750—800 л.; гвоздеитъ въ странство струватъ 4-5 л., а у насъ 10 л. минимумъ и т. н. Всичко това показва само едно, че нашата страна живѣе въ една невѣроятна, непоносимо тежка скѣпнотия на индустриалнитъ произведения.

Резултатътъ отъ това какъвъ е? Резултатътъ отъ това, г-да, е неплащанията, увеличението на задълженията на българския гражданинъ. Ще дойде въпросътъ за задълженията и ще можемъ тамъ да си кажемъ по-подробно думата за всичко онова, което знаемъ и разбираме.

Сега ще ви приведа само единъ примѣръ. Предъ менъ е отчетътъ на Българската земеделѣска банка за миналата година. На страници 86 и 87 е дадена годишната равномѣтка. И ако обърнете внимание, г-да, на печалбитъ, ще видите въ какво се заключаватъ тѣ. Тѣ се заключаватъ въ събрани лихви по заеми, лихви по предсрочно ликвидирани влогове и др. — 408 милиона лева за 1932 г. и 402 милиона лева за 1931 г. Предплатенитъ лихви по заемитъ презъ 1931 г. по смѣтката на 1932 г. сѣ 37 298.000 л. а за 1931 г. — 40.356.000 л. Следуюми се лихви — обърнете внимание, г-да — по заемитъ до 31 декемврий 1932 г., отнесенъ за 1933 г., т. е. не платени, а капитализирани лихви — 514.673.458 л. Значи срещу 37.000.000 л., които сѣ платени презъ 1932 г., стоятъ капитализирани, неплатени лихви — 514.673.458 л.; срещу 40.356.465 л. платени лихви за 1931 г., стоятъ капитализирани, неплатени лихви — 363.035.205 л. Ще рече приблизително 10 пѣти повече за 1931 г., 15 пѣти повече за 1932 г. сѣ неплатенитъ лихви за взетитъ отъ земеделѣцитъ заеми отъ Българската земеделѣска банка срещу платенитъ лихви. Земеделѣската банка днесъ има да взема 514.000.000 л. за неплатени лихви за 1932 г. Какъ върви този редъ, г-да? На 1928 г. събрани сѣ лихви 441.648.000 л., а несъбрани — 95.400.000 л., т. е. 17,7%, или крѣгло 18% сѣ несъбрани лихви. Въ 1929 г. става 20,5, въ 1930 г. — 29,7, въ 1931 г. — 47,6, а въ 1932 г. — 56,4.

Почитаеми господа! Азъ съмъ принуденъ да спра и се надѣвамъ, че председателството ще ми резервира възможността да продължа въ идното заседание.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: До 9 ч. да продължи заседанието.

В. Коевски (нац. л. II) Не е ли по-добре, г. министъръ-председателю, да се вдигне заседанието, защото ораторътъ говори много интересни работи, а въ залата има само 45 души? Не е ли по-добре да имаме заседание въ понеделникъ?

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Който желае да слуша, да дойде да слуша. Вчера се говорѣше, че нищо не се работѣло, а когато се работи, нѣма кой да слуша.

Р. Маджировъ (д. сг): Ние сме на мѣстото си.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Азъ не мога да заставя хората да слушатъ г. Стоянова, но ако той има да говори още три четвърти часа, нека продължи да говори.

П. Стояновъ (д): Повече, повече има да говоря. Цѣла частъ.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Ще свършите до 9 часа.

Ц. Бобошевски (д. сг): Пъкъ и ние има да ходимъ на вечеря и другаде. Азъ искамъ да слушамъ г. Стоянова, но трѣбва да си ходя.

В. Коевски (нац. л. II): Въ понеделникъ да продължи.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Г. Стояновъ ще свърши до 9 часа. Азъ искамъ поне двама оратори да говорятъ въ днешното заседание, г-да, защото иначе отъ вторникъ нататкъ ще работимъ до 12 ч. Трѣбва да се разбере това.

Г. Василевъ (д. сг): Въ понеделникъ да имаме заседание.

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Въ вторникъ ще имаме заседание. Тогава ще продължи г. Стояновъ.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Следното заседание ще бѣде въ вторникъ съ сѣщия дневенъ редъ.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. 7 м.)

Подпредседател: **Н. ШОПОВЪ**

Секретаръ: **А. КАНТАРДЖИЕВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**